

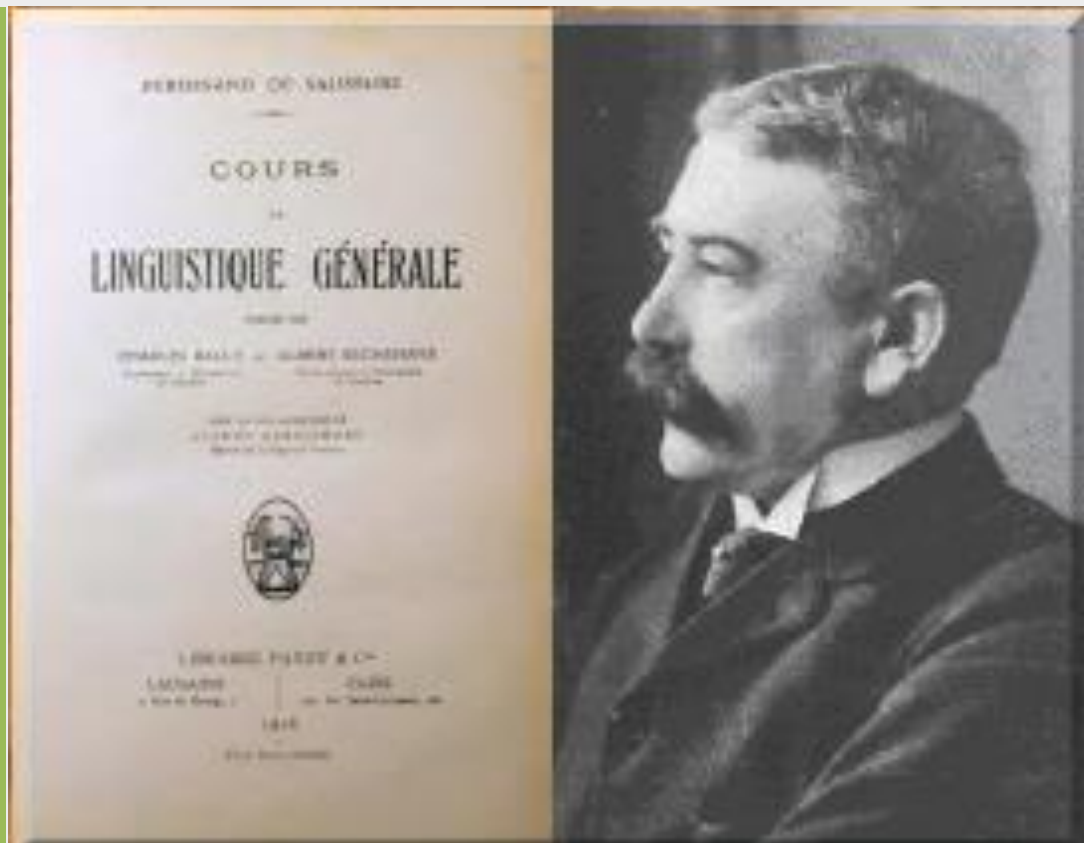
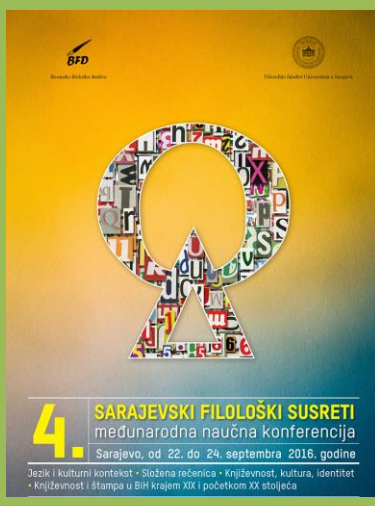
Lingvazin

Magazin za jezik i književnost Broj IV/1 Decembar 2016. ISSN 2303-4831

• **Okrugli sto povodom stogodišnjice objavljivanja knjige *Kurs opće lingvistike* Ferdinanda de Saussurea**

• **Sarajevski filološki susreti 4**

Nova knjiga u izdanju Instituta za bosanski jezik i književnost u Tuzli

Za *Lingvazin* govore:

David Crystal

Martin Haspelmath

Ranko Bugarski

Greville G. Corbett

HALID BULIĆ

TEME
IZ LINGVISTIČKE
BOSNISTIKE

Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli
2016.

Sadržaj

Lingvazin – Magazin za jezik i književnost

Izdavač

Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli

Adresa izdavača

Dr. Tihomila Markovića 1
75000 Tuzla
Bosna i Hercegovina

Glavni i odgovorni urednik

Halid Bulić

Konsultanti

Refik Bulić (lingvistika)
Azra Verlašević (književnost)
Najil Kurtić (mediji)

Redakcija

Edna Klimentić
Erna Murić
Naida Osmanbegović
Aida Sijamhodžić
Anida Malkić
Edina Ustavdić-Nurikić
Mirzana Pašić-Kodrić

Dizajn i prijelom

Halid Bulić
Almir Halilović

Lektura

Autori

Ilustrator

Suad Velić

E-mail

institut@izbjik.ba

Lingvazin izlazi tri puta godišnje i besplatan je.

Objavljuje se na web stranici:
www.izbjik.ba.

 Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli

ISSN 2303-4831

Lingvazin je indeksiran u bazi podataka EBSCO.

Mišljenja i stavovi koje zastupaju autori nisu nužno i stavovi Redakcije.

03 Uvodnik

04 S povodom

04 Halid Bulić

Okrugli sto povodom stogodišnjice objavljivanja knjige
Kurs opće lingvistike Ferdinanda de Saussurea

05 Rekli su o De Saussureu

07 Grevile G. Corbet

De Saussure i šahovska analogija

09 Nejla Kalajdžisalihović

Otvorenost znaka u digitalnoj tekstualnoj poruci

11 Radovi

11 Nedad Memić

Šta je nama standardni jezik

14 Edna Klimentić

Skraćenice u tekstualnim porukama

16 Halid Bulić

Izdavanje jezičkih priručnika kao oblik
eksplicitne jezičke politike medija

26 Lingvazin predstavlja

26 Azra Hodžić-Čavkić

Bernisa Puriš: *Žamor večernjaka u koščelama: Lingvostilistikom kroz Grozdanin kikut*

28 Halid Bulić

Muhidin Šarić: *Rječnik zapretanih riječi*

30 Osvrti

30 Sarajevski filološki susreti 4

Dobrodošlica

U četvrtoj godini *Lingvazina* u svijetu se obilježava stogodišnjica objavljivanja knjige *Kurs opće lingvistike* Ferdinanda de Saussurea, odnosno stogodišnjica moderne lingvistike. Stoga je i ovaj broj *Lingvazina* posvećen tom značajnom jubileju. Na samom početku možete pročitati izvještaj o održanom Okruglom stolu povodom stogodišnjice objavljivanja knjige *Kurs opće lingvistike* Ferdinanda de Saussurea, koji je održan na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 28. novembra 2016. godine.

U skladu s ustaljenom praksom *Lingvazina* da saraduje s inozemnim lingvistima, objavljujemo i izjave Davida Crystala, Martina Haspelmatha i Ranka Bugarskog o De Saussureu i njegovu utjecaju na lingvistiku i njihovo bavljenje jezikom. Također objavljujemo i tekst Grevilea G. Corbetta "De Saussure i šahovska analogija". Istim su se povodom u *Lingvazinu* oglasili i neki od učesnika spomenutog okruglog stola.

U pojedinačnim se radovima govori o tome šta nam znači standardni jezik, kako se koriste skraćenice u tekstualnim porukama te kako se u izdavanju jezičkih priručnika koje izdaju mediji odražava njihova jezička politika.

U ovom broju *Lingvazina* objavljujemo osvrt na Sarajevske filološke susrete 4 te prikaze dviju knjiga. Predstavljene su knjige "Žamor večernjaka u koščelama: Lingvostilistikom kroz *Grozdanin kikot*" Bernise Puriš i "Rječnik zapretanih riječi" Muhidina Šarića.

Od aktivnosti Instituta za bosanski jezik i književnost u Tuzli ističemo objavljivanje knjige *Teme iz lingvističke bosnistike* Halida Bulića. To je treća knjiga u izdanju Instituta.

Na posljednjoj je stranici *Lingvazinov kalendar* za 2017. godinu, koji vam već tradicionalno poklanjamo u posljednjem broju svakog godišta.

Kao i uvijek, na kraju nam ostaje da poželimo da čitanje *Lingvazina* bude ugodno i korisno svima do kojih on dopre te da svi oni koji ga budu čitali shvate njegovu pojavu i kao poziv za saradnju.

Halid Bulić

Okrugli sto povodom stogodišnjice objavljivanja knjige *Kurs opće lingvistike* Ferdinanda de Saussurea

Na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 28. 11. 2016. održan je Okrugli sto povodom stogodišnjice izdavanja knjige *Kurs opće lingvistike* Ferdinanda de Saussurea. Organizator ovog događaja bio je Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik Filozofskog fakulteta. Voditelj projekta bio je Halid Bulić. Realizaciji projekta doprinijeli su Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, Filozofski fakultet u Sarajevu i Biblioteka Filozofskog fakulteta, koja je priredila izložbu izdanja De Saussureove knjige i knjiga o De Saussureu.

Učesnici okruglog stola bili su: Halid Bulić (*De Saussureove lekcije i značaj njegovog djela*), Hasnija Muratagić-Tuna (*O De Saussureovim idejama značajnim za razvoj stilistike*), Munir Mujić (*De Saussure i klasični arapski retoričari*), Elma Durmišević-Cernica (*Ferdinand de Saussure – pogled na sinhroniju i dijahroniju*) i Nejla Kalajdžisalihović (*Otvorenost znaka u digitalnoj tekstualnoj poruci*).

Obilježavanje stogodišnjice objavljivanja knjige *Kurs opće lingvistike* i organizaciju okruglog stola podržalo je više lingvističkih autoriteta iz inozemstva. Neki su od njih tim povodom dostavili tekst ili izjavu kao vlastiti doprinos ovom skupu. To su David Crystal (UK), Martin Haspelmath (Njemačka), Ranko Bugarski (Srbija) i Greville G. Corbett (UK). Njihovi su prilozima objavljeni uz program okruglog stola.

Učesnici Okruglog stola

Izlaganjima su prisustvovali mnogi studenti, nastavnici, lingvisti i drugi zainteresirani. Ocijenjeno je da je skup bio uspješan i da su postignuti ciljevi radi kojih je organiziran. *Lingvazin* je bio medijski pokrovitelj skupa. U ovom broju možete pročitati neka od izlaganja učesnika te tekstove i izjave naših saradnika iz inozemstva.

Rekli su o De Saussureu

David Crystal

David Crystal, University of Bangor, UK

U svom sažetku o lingvistici u završnom poglavlju *Kembričke enciklopedije jezika* samo su dva čovjeka kojim sam posvetio skoro cijelu stranicu: Ferdinand de Saussure i Noam Chomsky. Njih dvojica zaista mogu stajati umjesto sažetka svega onoga o čemu je bilo riječi u knjizi. Saussure kao dominantni glas u lingvistici u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, a Chomsky kao dominantni glas u drugoj. Kad sam pisao Penguinov uvod u predmet, *Linguistics* (1971), Saussureov je utjecaj još jedanput bio očigledan po broju stranica na kojima se predstavljaju njegovi stavovi. Kupio sam svoj primjerak *Kursa* 1960, kao student druge godine dodiplomskog studija na University College London i prekrio ga tačnicama, upitnicima i svim vrstama entuzijastičnih bilješki. Nikad nisam čitao nešto poput toga. Već stoljeće čita se s jednakom svježinom.

Martin Haspelmath

Martin Haspelmath, University of Leipzig, Njemačka,
predsjednik Societas Linguistica Europaea

Ljudi u Leipzigu ponosni su što je Saussure studirao u Leipzigu i ustvari napisao svoju knjigu (jedinu koju je zaista on napisao) ovdje u Leipzigu i što je ona objavljena ovdje (*Rasprava o prvobitnom vokalskom sistemu indoevropskog*).

Mnogo od onog što sam naučio o De Saussureu je od Gilberta Lazarda, naročito iz njegove knjige *La quête des invariants interlangues* iz 2006.

Saussure je važan jer je vidio da jezici čine unekoliko koherentne sinhronijske sisteme koji se mogu proučavati i (u određenoj mjeri) razumjeti bez posmatranja njihova dijahronijskog porijekla. Ovaj uvid strukturalizma je i dalje s nama, iako bismo, naravno, trebali ići dalje od toga. Ono što mi se sviđa u vezi s distinkcijom *jezik – govor* jeste to što Saussure prepoznaje društvenu prirodu jezičkog sistema – to je, prema tome, sasvim drugačije od Chomskyjeva pojma *kompetencije*, koja je mentalni sistem pojedinca. Ali, ako jezik ne bi imao nikakvu društvenu realnost, ne bi mogao imati ni mentalnu realnost. U praksi, lingvisti općenito proučavaju Saussureov *jezik*, čak i ako oni sami sebe smatraju Chomskyjevcima i tvrde da proučavaju *kompetenciju*.

Rekli su o De Saussureu

Ranko Bugarski

Ranko Bugarski, Filološki fakultet u Beogradu, Srbija

Sa zadovoljstvom se pridružujem obeležavanju ovog jubileja, tim pre što sam pre pola veka, povodom 50-godišnjice štampanja *Kursa*, po opštoj oceni najuticajnije lingvističke publikacije prve polovine XX stoleća, objavio članak “Lingvistika Ferdinanda de Sosira” upravo u sarajevskom časopisu *Izraz* (god. X, br. II, 1966). Pored polaganja osnova strukturalne lingvistike kao autonomne nauke, originalna i prodorna misao De Sosira, koja je u jeziku pre svega sagledala sistem znakova sa društvenom funkcijom komunikacije, a ne skup pojedinačnih činjenica, utisnula je svoj pečat u celokupnu oblast jezičkih istraživanja. U tom smislu on je pionir svekolike moderne lingvistike, iako je potonji razvoj događaja – što je u nauci sasvim normalno i neizbežno – u ponečemu modifikovao ili relativizovao neke njegove temeljne teorijske postavke i distinkcije (langage / langue / parole, signifiant / signifié, valeur, sinhronija / dijahronija, forma / supstanca, sintagmatski / paradigmatski odnosi). Ono što ostaje i posle stotinu godina intenzivnog i višestranog razvoja lingvističke teorije i metodologije nisu toliko detalji njegove doktrine, koliko ceo jedan produbljeni i stvaralački način mišljenja o jedinstvenom fenomenu ljudskog jezika.

Što se mene lično tiče, na stranica-
ma *Kursa* nalazio sam izvor saznanja o prirodi, strukturi i funkcionisanju jezika, ali i više od toga – podsticaj da i sam u svom naučnom radu ispitivanu problematiku uvek sagledam iz ugla sistema koji obrazuju jezičke jedinice u svojim međusobnim odnosima. U tom ključnom smislu sam bio i ostao sirsirijanac i pored međuvremenih promena istraživačkih paradigmi u lingvistici.

Naslovna stranica programa Okruglog stola

Saussure i šahovska analogija¹

Greville G. Corbett
(Surrey Morphology
Group, UK)

Možda zbog toga što sam proveo i previše vremena svoje mladosti uz šah, dio *Kursa opće lingvistike* koji mi se najviše urezao u sjećanje jeste šahovska analogija. U četvrtom paragrafu trećeg poglavlja prvog dijela svoje knjige, Saussure predstavlja lingvističke paralele, uzimajući kao primjer igru šaha. Paralela na koju ću se koncentrirati jeste ona koja uzima u obzir posmatrača. Posmatrač koji stigne usred igre i osmotri situaciju nije u nepovoljnijem položaju u odnosu na onog ko je gledao i nastavlja gledati svaki potez. Za opis položaja figura na šahovskoj ploči nije potreban opis načina na koji je došlo do njega. Otuda čuvena distinkcija: sinhronijski opis trenutnog stanja igre (u jeziku) treba pažljivo razlikovati od dijahronijskog objašnjenja kako se ono razvilo. Čini se da je ovakvo objašnjenje sasvim očigledno, ali i dan-danas vidimo slučajeve kada se ove distinkcije nejasno miješaju, kao da Saussure nikad nije napisao svoj *Kurs opće lingvistike*. Iako je ovaj dio analogije naročito živopisan, Saussure ustvari izvodi iz njega mnogo više. On to zove *la plus demonstrative* od svih analogija koje se mogu zamisliti.

To je zaista briljantna analogija. Nije sasvim precizna, u njoj su dva pravila, rokada i *en passant*, koja zavise od onoga što je bilo prije (stoga posvećeni posmatrač koji je gledao svaki potez zbilja zna više); ali treba da izdvojimo ove detalje i razmotrimo šah bez njih.

Kao u svakom sportu, tu je i pitanje poletnosti. Zamislimo gledaoca koji veoma kasno stiže na fudbalsku utakmicu i vidi da je rezultat 2:2. Lahko je zamisliti da je utakmica uravnotežena, s jednakom vjerovatnoćom da svaka od dviju strana ima jednake šanse da postigne sljedeći pogodak. Ali ostatak publike može znati da je jedna strana postigla dva gola prednosti u ranoj fazi igre, a da je tek u posljednjih nekoliko minuta druga strana dva puta postigla pogodak – taj drugi tim u tom trenutku ima veći polet i vjerovatnije je da će oni pobijediti. Tako i u šahu, ako se jedan igrač u mnogo poteza spretno branio i postigao jednakost, to istrajnom posmatraču govori da je taj igrač bolji te ima više izgleda za pobjedu. Ko duže posmatra može izvesti zaključke o planovima igrača čiji će naredni potezi biti ili uspješni ili se javiti kao rezultat nestrpljenja. (Za zanimljive savjete o problemima sa šahom pročitajte *Chess for Tigers* Simona Webba.) Kako je ovaj “impuls poteza” u šahu relevantan za jezik? Saussure bi to vjerovatno pripisao vanjskim faktorima. Na kraju krajeva, dijete koje uči jezik sigurno ne može znati šta se dešavalo prije. A opet je “impuls jezika” upisan u razlikama između govora njegovih roditelja i govora njegove braće i sestara; za onoga ko uči, to su dokazi smjera u kome se jezik kreće.

Ima toga još, naravno. Osoba koja posmatra šahovsku igru zna da su mogući samo određeni sljedeći potezi, koje diktiraju pravila igre šaha. Je li jezik slično ograničen – i kako? Za ta je pitanja moguće potražiti odgovore u tekstu Kiparskog (2006).

Kao što je to slučaj sa svakom pravom misterijom, što joj se više izlažete, više saznajete. Saussureova je šahovska analogija duboka i fascinantna. Ipak, ne vodi nas uvijek naprijed: Ohala (1979) dokazuje da analogija o šahovskim figurama, gdje Saussure ističe da njihov materijalni sastav nije važan, već samo njihovo mjesto u sistemu, sugerira pre naglašavanje unutarnjih faktora. Ali isto tako, igra kraljeva je čudesno bogata i raznolika; zato ona nudi i pronicljive i problematične analogije za razumijevanje kompleksnosti jezika. ■

Literatura

- Kiparsky, Paul. 2006. The Amphichronic Program vs. Evolutionary Phonology. *Theoretical Linguistics* 32 (2): 217-36.
- Ohala, John J. 1979. Universals of labial velars and de Saussure's chess analogy. *Proceedings of the Ninth International Congress of Phonetic Sciences. Vol. 2*, 41-47. Copenhagen: Institute of Phonetics. Available at: <http://linguistics.berkeley.edu/~ohala/>
- Webb, Simon. 1978. *Chess for Tigers*. Oxford: Oxford University Press.

Okrugli sto
povodom stogodišnjice objavljivanja knjige
Kurs opće lingvistike
Ferdinanda de Saussurea

Organizator

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu

Sudjeluju:

Halid Bulić

Hasnija Muratagić-Tuna

Munir Mujić

Elma Đurmišević-Cernica

Nejla Kalajdžisalihović

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

28. novembar 2016. godine u 14 sati

Mali amfiteatar (sala 30)

Otvorenost znaka u digitalnoj tekstualnoj poruci

Početak 21. vijeka u lingvistici odlikuje se, među ostalim, čestim vraćanjem postavkama strukturalizma i velikim brojem novih termina. Naprimjer, slivenice kao što su *emoticon*, *emoticate*, *cyberspeak* ili *technoference* uvode se kako bi se na jednostavniji način komuniciralo putem digitalne tekstualne poruke (koja je u zemljama u kojima su ovi termini sliveni najčešće pisana na engleskom jeziku). Uz nove termine, svakako da se ponovo razmatra problem definicije prirode jezičkog znaka, a tim se pitanjima ne bave samo lingvisti. Iako jezik, kako kaže De Saussure u *Kursu opće lingvistike* (1916), ne možemo svrstati ni u jednu kategoriju ljudskih činjenica, on je društveni proizvod mogućnosti govorenja i skup nužnih uvjeta koje je društvo prihvatilo kako bi omogućilo pojedincima da se tom mogućnošću služe. Jezik (*langue*) je svojina kolektiva, a pojedinac ga neposredno ostvaruje govorom (*parole*). Još jedna ranije iznesena postavka o prirodi jezičkog znaka sveprisutna je u djelu *The Life and Growth of Language* (1875) Williama Dwighta Whitneya, koji kaže da je jezik izjednačen s društvenom institucijom, dok je glasovni aparat samo iz “praktičnih razloga” ono čime se služimo pri govorenju, a ljudi su mogli odabrati pokret ili vizuelne slike umjesto glasovnih slika.

S tim vezi, ali i zbog činjenice da je De Saussure bio inspiriran djelom i ovog američkog lingviste, leksikografa i profesora sanskrta, u kontekstu binarnih opozicija strukturalizma, te procesu analogije i asocijacije, danas je potrebno govoriti o prebacivanju nekonkretiziranih pojmova u pojmove ili vizualne konkretizacije pojmova bez govora i težnji da se priroda jezičkog znaka konkretizira ekonomisanjem fizičke i mentalne aktivnosti.

Whitney bi se složio da pitanje glasovnog aparata u problemu jezika kao da postaje “drugorazredno pitanje” dok se u prvom planu nalazi priroda jezičkog znaka i jezik kao dogovor, odnosno *priroda znaka* o kojem dogovor postoji.

U tekstualnoj digitalnoj poruci, priroda jezičkog znaka u komunikaciji kratkim i “pametnim” porukama, ekonomisanje fizičke i mentalne aktivnosti izvodi se putem onoga što danas koriste tzv. *imodžijanci* (piktogrami, piktografi, ideogrami, emotikoni, stikeri, *gifovi*). Da li se jezik imodžijanaca, na koji se već prevode neka djela, može smatrati jezikom bez govora, ali ipak govorom? Na koji je način taj jezik kulturološki uvjetovan, te da li samim tim postoji jezik s individualnim i kolektivnim izričajem u pogledu izbora označitelja i označenog? Da li se jednom dogovoreni znak i ono što označava mijenja (i koliko često)? Na koji način interpretant – onaj koji pomoću individualnog ključa, a u kontekstu sociolingvističkih odrednica, koristeći konvencije ili manipuliranje konvencijama, ostvaruje govor bez govora i putem multimodalnosti stvara govor razumljiv samo određenim (možda privilegiranim) članovima društvene zajednice – to, zapravo, čini? Na koji način odsustvo znaka jeste znak? I, na kraju, da li u kontekstu De Saussureovih binarnih opozicija sinhronije i dijahronije danas neizbježno figurira i asinhronija?

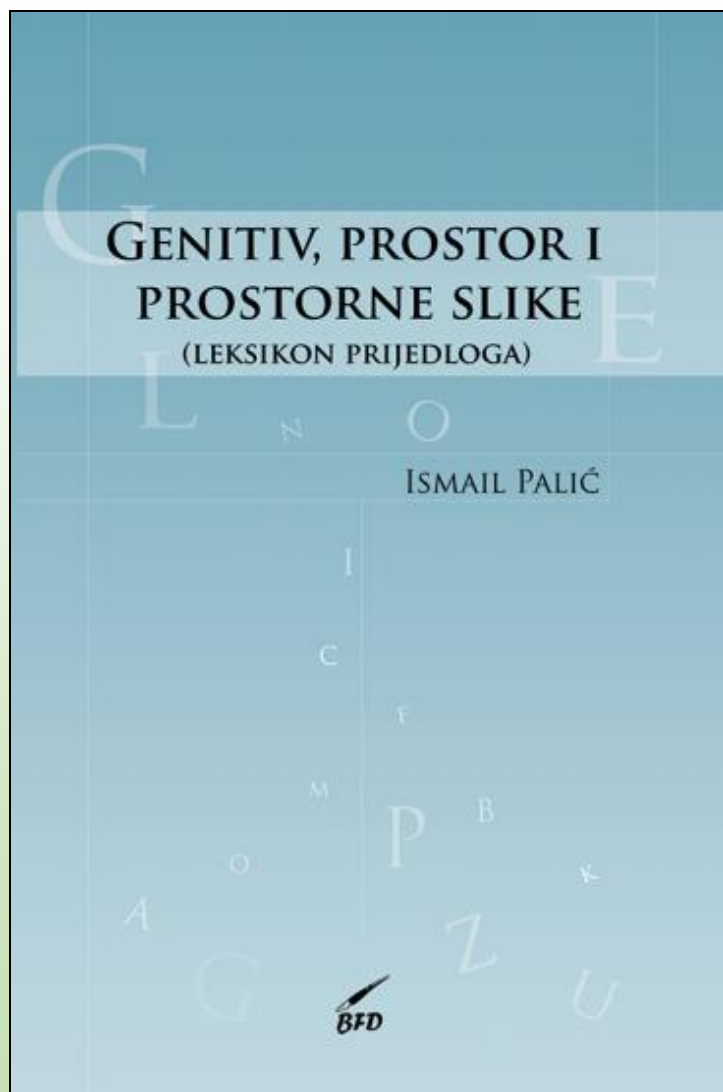
Svakako, ne bismo mogli zanemariti činjenicu da se, prema Jakobsonovom modelu komunikacije (1960), komunikacijom putem digitalne poruke (ili vizuelnog /neakustičnog/ znaka) realiziraju sve jezičke funkcije (*referencijalna* /ona u čijem je prvom planu prenošenje poruke/, *ekspresivna* /usmjerena na emitenta poruke/, *konativna* /usmjerena na primaoca poruke/, *fatična* /čiji je cilj održavanje komunikacije/, *metajezička* /u kojoj učesnici komunikacionog događaja provjeravaju da li koriste isti kod/ te *ludička funkcija* /poigravanje jezikom/).

cinderella

Pepeljuga opisana jezikom emojija

Lingvazin preporučuje knjigu

Izdavač: Bosansko filološko društvo
Sarajevo, 2016.

Jezik imodžijanaca strukturira se i predstavlja sistem u kojem se gramatika realizira putem utvrđenog *agent – action* niza ili sekvence. Ovaj se jezik, izražen putem vizuelne bezuslovne poruke, koji premašuje nivo riječi, realizira kroz sintagmu, ali i rečenicu. O tome danas govore David Crystal (*The Changing Nature of Text: A Linguistic Perspective* /2010/), Neil Cohn (v. *Visual Language Lab*) i Valterri Wikström (*Emotion Transfer Protocol*, 2015).

Da li se, prema tome, lingvisti bave proučavanjem emotikona? Ako uzmemo u obzir činjenicu da je Oxfordov rječnik za riječ godine odabrao upravo *imodži* (*emoji*: piktograf iz druge generacije emotikona), te da na internetskim portalima ili aplikacijama za telefone kao što je npr. *Emojicate* nalazimo kombinacije piktograma kojima se označava najčešće imenica, složenica, rečenica ili duži tekst / dijalog, možemo zaključiti da se emotikoni više ne koriste samo kao dodatak tekstualnoj poruci, već da zamjenjuju tekst.

Redoslijed emotikona također nije arbitraran, a jezik imodžijanaca postaje zanimljiv lingvistima i onda kada analiziraju kako se svjesno uloženi trud manifestira u procesu odabira jezičkog znaka sa “vanjske liste” znakova, a ne iz mentalnog leksikona.

S obzirom na to da se dnevno razmijeni 6 milijardi emotikona, lingvistima postaje zanimljiv dogovor o prirodi jezičkog znaka u kontekstu nanovo kodiranih emotikona pri čemu se njihovo jednom utvrđeno značenje mijenja kod nekih korisnika koji njihovom upotrebom žele nešto prikriti. Iz tog razloga, u budućnosti će se vjerovatno više govoriti o kompleksnosti dekodiranja konotacije i sintagmatske relacije emotikona u procesu sociolingvističkog i forenzičkog profiliranja autora, ali i istraživanjima koja se bave otkrivanjem asocijativnih veza među različitim kulturološki uvjetovanim konceptima. ■

Literatura

- Crystal, D. (2010). *The Changing Nature of text: A Linguistic Perspective*. Language and Linguistics E-Books Online, Collection 2011.
- De Sosir, F. (1997). *Opšta lingvistika*. Beograd: Nolit.
- Katnić-Bakaršić, M. (2007). *Stilistika*. Sarajevo: NUK.
- Pinker, S. (2014). *The Sense of Style: The Thinking Person's Guide to Writing in the 21st Century*. New York: Penguin.

Šta je nama standardni jezik?

U posljednjih četvrt stoljeća sociolingvistička situacija na nekadašnjem srpskohrvatskom / hrvatskosrpskom jezičkom području temeljito se izmijenila. Uzroci su nam poznati: raspad Jugoslavije, osamostaljenje njenih nekadašnjih republika, porast nacionalizma i rat. Sve ovo nije moglo, a da ne ostavi tragove na jeziku i jezičkoj politici.

Jezičke politike bilo je otkada postoji i namjera da se uredi jezička upotreba u javnome prostoru. To uređivanje obično se podudara sa standardizacijskim procesima u određenim jezičkim zajednicama, a vezano je uglavnom uz administrativne ili obrazovne razloge. Na njemačkome govornom području, naprimjer, standardni njemački jezik prihvata se na većini svoga današnjeg teritorija uvođenjem obaveznoga školovanja. Ako situaciju preslikamo na Bosnu i Hercegovinu, vidjet ćemo da standardizacijski procesi također započinju u onome periodu u kojem se javlja prvo organizirano školstvo na maternjem jeziku, a standardizacijsku praksu podržavaju i mediji. U našem slučaju to je period pred kraj osmanske vladavine (pojava prvih kršćanskih škola na maternjem jeziku, pojava prvih novina itd.) odnosno period austrougarske uprave. Propisivanje pravopisnih rješenja, nastojanje osiguranja ravnopravnosti latiničnoga i ćirilnog pisma, izrada prve moderne gramatike – sve su ovo rani pokušaji standardizacije jezika u političkim okvirima Bosne i Hercegovine. Standardizacijski procesi kao izrazi jezičke politike nastavljeni su i dalje, u vrijeme prve i druge Jugoslavije, odnosno nakon njenog raspada. I ni u kom slučaju nisu bili nekontroverzni niti lišeni utjecaja državne politike ili ideologije.

Na ovome mjestu važno je potcrtati da je standardizacija jezika uvijek politički motiviran proces, njeno je ishodište politička volja. Pogledamo li definiciju standardnoga jezika u nekoj lingvističkoj enciklopediji, vidjet ćemo da je ona uvjetovana potrebom da se olakša komunikacija u određenoj jezičkoj zajednici. Tako Crystal u svome *Rječniku lingvistike i fonetike (Dictionary of Linguistics and Phonetics, 2008)* kaže da “standardni jezici/dijalekti/varijeteti prelaze preko regionalnih razlika i omogućavaju unificirani vid komunikacije i time i institucionaliziranu normu koja se onda može koristiti u masovnim medijima, podučavanju stranaca tome jeziku itd.” Drugim riječima rečeno, standardni jezik služi uspostavljanju nesmetane komunikacije u jednoj jezičkoj zajednici. Ova jezička zajednica nikada ili skoro nikada nije jezički homogena, već se uglavnom podudara s definiranom nacijom, nacionalnim teritorijem ili političko-administrativnim okvirom (provincija, država itd.). Uzmimo jedan primjer iz našega okruženja: hrvatski standardni jezik služi komuniciranju unutar hrvatske jezičke zajednice, koja jezički nije homogena, već pripada trima dijalekatskim grupama: štokavskome, kajkavskom i čakavskom – pojedini govori iz ovih grupa nisu potpuno međusobno razumljivi. Slična je situacija, naprimjer, i na već spomenutome njemačkome govornom području: njemački standardni jezik, koji je sam po sebi pluricentričan ili pluriarealan jezik jer se normira iz više centara i njime se služi više nacija, ima ulogu krovnoga jezika iznad njemačkih dijalekata i regionalnih kolokvijalnih varijeteta od danske granice na sjeveru pa sve do dijelova sjeverne Italije na jugu. Ni ti dijalekti međusobno često nisu razumljivi. Situacija je slična i u mnogim drugim jezicima, recimo arapskom.

U zemljama bivše Jugoslavije, a posebno u Bosni i Hercegovini, politički procesi nacionalne homogenizacije uvjetovali su sasvim logično i jezičku politiku usmjerenu na definiranje i normiranje nacionalnog, dakle standardnoga jezika. To normiranje često je bilo –

i dalje je – pokušaj udaljavanja, omeđavanja prema susjedima koje se ne smatra dijelom svoje zamišljene jezičke zajednice. Upravo u Bosni i Hercegovini ovakvo omeđavanje vlastite jezičke zajednice pokazalo se u zadnjih četvrt stoljeća kao gotovo nemoguć poduhvat, a pratilo ga je uglavnom fizičko razdvajanje govornika na osnovu njihove etničke ili vjerske pripadnosti – to fizičko odvajanje danas je možda najvidljivije u školstvu u kojem se negdje pod izgovorom prava na školovanje na vlastitom nacionalnom jeziku – koji se u normativnim priručnicima minimalno razlikuje od standardnoga jezika susjeda iz iste sredine – često vrši segregacija najmlađe i najranjivije populacije stanovništva.

U Bosni i Hercegovini svjedocima smo, dakle, diktata standardnoga jezika i standardnojezičke norme kao jednoga od simbola nacionalnoga identiteta. Nemalo puta smo svi doživjeli da govornici – želivši time dokazati svoju političku pripadnost određenom nacionalnome ili etničkom korpusu – mijenjanju svoju jezičku praksu. Ovo mijenjanje jezičke prakse u različitom je obimu i intenzitetu vidljivo kod sva tri bosanskohercegovačka konstitutivna naroda, a praćeno je, opet uz različit intezitet, i u školstvu odnosno medijima, a svakako je – još od prije – potpomognuto i tradicionalističkim pristupom lingvistici koji je u našim stručnim krugovima i dalje zastupljen. Lingvističke škole na području bivše Jugoslavije i dalje su u svojoj prirodi preskriptivističke, svijest o jeziku kao dijasistemu različitih varijeteta i dalje je premala. Ovakav se pristup prenosi i na druge autoritete jezičke norme poput školstva ili medija. Rezultat je obično: ili slijediš normu standardnoga jezika ili si “nepismen”, “neobrazovan” i sl. Ukoliko još pri tome ne slijediš normu svoga nacionalnog standardnog jezika, možeš biti i žrtvom jezičke diskriminacije.

Shodno ovakvome raspoloženju prema jezičkoj i varijetskoj raznolikosti izučavanje dijalekata i nestandardnih varijeteta je u južnoslavenskim lingvističkim školama uglavnom neadekvatno i ne slijedi savremene trendove varijacijske lingvistike. Izučavanje dijalekata evoluiralo je u 20. stoljeću. Ako su tradicionalni lingvisti išli od sela do sela i nastojali zabilježiti što konzervativnije govore i oblike (posebno kod žena koje su tradicionalnom podjelom rada u porodici bile manje mobilne) pa ih kao takve bilježili u opisu dijalekata, moderni dijalektolozi proučavaju varijetete u svim njihovim međusobnim odnosima. Razvojem medija, tehnologija i mobilnosti mijenja se i dijalekatska slika određenoga jezičkog područja. Naše mape dijalekata oslikavaju, dakle, neko davno prošlo vrijeme, a u bosnističkoj lingvistici, naprimjer, ni dalje ne postoji ozbiljan sinhronijski rad koji se bavi odnosima između standardnoga jezika i nestandardnih varijeteta. Ovakve studije su u drugim filologijama česte, a razloga je mnogo.

Prvi se može tražiti u jezičkoj praksi. Kod većine govornika jednog jezika u svakodnevnoj upotrebi jasno preovladavaju nestandardni varijeteti. Jedan će govornik bosanskoga jezika u većini neformalnih situacija tako koristiti glagolske forme poput *išo*, *pošo*, *reko*, *hoš*, *prijetit*, *uzet* i sl. Također, kod većine govornika primjećuju se ikavski refleksi u glagolskoj paradigmi tamo gdje bi po standardnojezičkoj normi trebali doći ijekavski: *vidio* – *vidjela* (norma), upotrebno često *vidila*, *želio* – *željela*, upotrebno *želila* itd. Ovi su oblici toliko uvriježeni u upotrebi da se nerijetko mogu pronaći i u standardnojezičkoj upotrebi. Na fonološkom će planu govornici bosanskoga također uglavnom ispuštati visoke vokale u nenaglašenim slogovima *Hercegovna*, *Zenca*, *radt* (umjesto *raditi*), *pokšati*. Ovo ispuštanje visokih, a ponekad i srednjih vokala (poput npr. “e”) toliko je raširena pojava u gotovo svim bosanskim govorima da se i ona često prenosi u govorni standard. Slično je i s nekim drugim suglasničkim skupinama: tako se recimo u skupini ploziv + spirant + bilo koji drugi suglasnik ili poluvokal “j” često gubi onaj prvi ploziv: dobri primjeri za ovo su suglasničke skupine *-dst-* ili *-dsj-* pa *predstava* postaje *prestava*, *predstavljati* je *prestavljati*, *predsjednik* onda *presjednik*. Ovo su samo neke od fonetskih ili morfoloških osobina nestandarda koje još uvijek nisu sistematično proučene.

Drugi faktor je jezička kreativnost: iako u mnogim nacionalnim filologijama postoje jezičke akademije ili komisije koje – obično u purističke svrhe – tvore nove riječi kao zamjenu

posuđenicama, činjenica je da su nestandardni govori (nadregionalni ili regionalni kolokvijalni jezik, dijalekti, sociolekti itd.) izvor jezičke kreativnosti. U spontanoj jezičkoj upotrebi nastaju gramatičke i leksičke inovacije koje onda u slučaju česte upotrebe odnosno učvršćivanja u jezičkoj praksi mogu postati dio standardnojezičke norme. Uz to, u svijesti običnih govornika oštre granice između jezičkih varijeteta uglavnom ne postoje. U svrhu postizanja što preciznijeg izražavanja i prenošenja informacija svaki se govornik služi cijelim dijapazonom varijeteta koji mu stoje na raspolaganju kao dio njegove jezičke kompetencije. Često se u tome slučaju nestandardne forme ubacuju u standardnojezički diskurs kako bi se postigla određena stilska markiranost ili bliskost. Na kraju, ne smijemo zaboraviti i da je jedna od strategija jezičke politike nakon raspada Jugoslavije bila unošenje formi koje su do tada bile proglašene nestandardnima u jezički standard, npr. *četverica*, *peterica*, *lahko*, *mehko*, *kafez* u bosanskome jeziku.

Naposljetku, izučavanje nestandardnih varijeteta doprinosi i podizanju svijesti o jezičkoj raznovrsnosti. Dok je tradicionalna lingvistika, ali i popularno prihvatanje jezičkih fenomena, donekle opterećena vrijednosnim sudovima koji varijetete dijele u one prestižne ili neprestične, pri čemu je standardni jezik po pravilu prestižan varijetet, lingvistika bi trebala biti oslobođena vrednovanja jezičkih varijeteta. Sve ono što izvorni govornik koristi moralo bi biti predmetom lingvističkih proučavanja, a maksima da ne postoje bogati i siromašni, tj. bolji i lošiji jezici trebala bi vrijediti i za jezičke varijetete. U pojedinim jezičkim zajednicama dijalektima i nestandardu općenito ne nedostaje prestiža ili formalnoga pragmatičnog okvira; pomislimo tu samo na njemački dio Švicarske ili Norvešku, u kojima se u govornome jeziku gotovo isključivo koriste lokalni dijalekti, pa čak i u službenim prilikama. Dijalekti i nestandard su pri tome često i nosioci određenog identiteta, bio on regionalni ili čak nacionalni. U pojedinim jezičkim zajednicama popularnost određenog dijalekta ostvarena je kroz umjetnost, npr. muziku. Iz susjedstva nam takav primjer dolazi iz Dalmacije, gdje je raširena upotreba tamošnjeg dijalekta čvrsto usađena u svijest govornika i transportira se kroz umjetnost.

Iz ovih i drugih razloga bitno je da se lingvistička istraživanja na Balkanu, a posebno u Bosni i Hercegovini, usmjere na istraživanje jezičkih varijeteta i jezičke raznolikosti uopće. Ovakva istraživanja potaknut će i drugačiju svijest prema jezičkome bogatstvu te će navesti i nastavnike jezika u školama da problemu varijetetske raznolikosti u maternjem jeziku priđu s objektivnoga stanovišta moderne lingvistike i time doprinesu jačanju svijesti o vlastitome jeziku. ■

Lingvazin preporučuje knjige

Izdavač: Bosansko filološko društvo
Sarajevo, 2016.

Izdavač: Institut "Ibn Sina"
Sarajevo, 2016.

Skraćenice u tekstualnim porukama

Brz i nezaustavljiv razvoj mobilnih tehnologija posljednjih godina odražava se i na promjene u načinu komuniciranja. Jedan od načina komuniciranja putem mobilnih telefona su i tekstualne poruke koje, čini se, razvijaju vlastiti jezički sistem. Upravo u vezi s jezikom koji se koristi u porukama razvila se debata o tome da li ove poruke ugrožavaju jezik općenito i u kojoj mjeri. Da li je na sceni kreiranje novog jezika, jezika tekstualnih poruka?

Na bosanskohercegovačkom govornom području (bosanski, hrvatski i srpski jezik) taj se novi „jezički sistem” ogleda u upotrebi različitih vrsta skraćenica i u brojnim otklonima u pogledu upotrebe pravopisnih normi. Analizom poruka nastalih kao rezultat prepiske među tinejdžerima (četnaestogodišnjaci) može se zaključiti da mladi koriste tri grupe skraćenica.

Prvu grupu, ujedno i najbrojniju, čine skraćenice preuzete iz engleskog jezika u punom obliku. To su akronimi sačinjeni od početnih slova više riječi, a njihova brojnost ukazuje na snažan utjecaj engleskoga jezika u komuniciranju među tinejdžerima. Neke od najčešćih skraćenica su sljedeće: OMG - *Oh, my good!* (O moj Bože!); LOL - *Laughing out loud* (Smijem se naglas); GAL - *Get a life!* (Nađi sebi život; Učini svoj život zanimljivijim); IRL - *In real life* (U stvarnom životu); BTW - *By the way* (Usput; Inače); THX - *Thanks* (Hvala); IDC - *I don't care* (Baš me briga); ILY - *I love you* (Volim te)...

Drugu grupu skraćenica čine one nastale kombiniranjem znanja bosanskog (hrvatskog ili srpskog) i engleskog jezika. Englesko-bosanska fuzija ogleda se u kombiniranju riječi engleskoga i bosanskoga jezika u kreiranju akronima, po uzoru na skraćenice u engleskom jeziku: SAJB - *Sorry ako je bilo* (U slučaju kada se jedna poruka, obavijest, pošalje više puta). Anglomanija (Filipović 1990: 20) se ogleda u dvjema činjenicama od kojih jedna podrazumijeva potpuno preuzimanje skraćenica iz engleskog jezika, a druga u činjenici da se skraćenice kreiraju onako kako nastaju na engleskom govornom području, kao akronimi. Značajan upliv engleskog ukazuje na to da je ovaj jezik, barem kada je riječ o e-komuniciranju među mladima, na putu da postane *lingua franca*¹.

Treću grupu skraćenica čine one koje nastaju u bosanskom i iz bosanskog jezika. Ovu grupu karakteriziraju strukturne višestrukosti. Na jednoj su strani akronimi tipa APP (*Ako prođe, prođe*), POS (*Pucam od smijeha*), AMR (*Ako me razumiješ*) i sl., a na drugoj one koje nastaju nasumičnim skraćivanjem: NMG (*Ne mogu*), NEZ (*Ne znam*), NMP (*Nemam pojma*). Sa stanovišta pravopisnih normi posebnu pažnju privlače primjeri skraćenica odričnih glagola za koje u postojećim pravopisima postoje precizna ograničenja u smislu isticanja da se odrična riječica *ne* piše odvojeno od glagola. Izuzetke čine enklitički oblici prezenta glagola *biti* i *htjeti* (*neću, nećeš...*; *nisam, nisi...*), zanijekani oblik glagola *imati* (*nemati, nemam, nemaš...*) te imperativ glagola *nemoj, nemojmo, nemojte* (Pravopis 1996: 48). Imajući u vidu navedena pravopisna ograničenja, moguće je postaviti pitanje koliko skraćenice u porukama doista ugrožavaju postojeće pravopisne norme, posebno ako se ima u vidu činjenica da i u drugim vidovima pismene komunikacije nema dosljednosti u poštivanju normi pa se odrični glagoli često pišu sastavljeno s negacijom (*neznam, nemogu*). Apsolutna demokratizacija u pogledu poštivanja pravopisnih normi ogleda se i u činjenici da skraćenice koje nisu akronimi nemaju tačku kao pravopisni znak koji se koristi pri skraćivanju, kao i to da se mogu pisati velikim ili malim slovom. Također, ni sve skraćenice nisu stalne pa je, uz kretivnost u kreiranju, potrebna kreativnost i u njihovom

¹ “Jezik kojim se na širem području služe govornici različitih jezika za međusobnu komunikaciju.” (Trask 2005: 181)

potrebna kreativnost i u njihovom iščitavanju.

Višestruki su razlozi nastajanja ovih vrsta skraćenica. Uobičajeno tumačenje svodi se na razloge tehničke prirode i na činjenicu da je pisanje tekstualnih poruka uslovljeno i ograničeno brojem karaktera (160 karaktera) predviđenih za jednu poruku. Čini se, međutim, da to nije i jedini razlog i da u tumačenju ove pojave treba imati u vidu da je riječ o porukama koje „tipkaju” mladi, što podrazumijeva i upliv mladalačke energije i potrebe da se misao što prije obznani, kreativnost te želju da ostanu tajnoviti i prikriju stvarno značenje svoga komuniciranja od potencijalnih „uljeza”. Ovako prezentiran, ovaj vid komuniciranja može biti određen jedino kao žargon mladih, u konkretnom primjeru tinejdžera. Pritom se kao problem nameće uobičajena definicija žargona koja najčešće podrazumijeva usmenu komunikaciju². Mladi su, dakle, iz jednoga medija, usmenog komuniciranja, potrebu da budu originalni, prepoznatljivi i tajanstveni, preslikali u drugi medij i realizirali je na osoben način. U takvom odnosu utjecaja, samo po sebi nameće se pitanje o mogućnostima utjecaja takve vrste pisanoga jezika na usmenu komunikaciju. Da li bismo ove vrste skraćenica mogli naći u usmenoj komunikaciji mladih, odnosno da li osobe koje koriste skraćenice u porukama također govore u skraćenicama? U nastojanju da odgovori na pitanje o utjecaju jezika pisanih poruka na jezik općenito, David Crystal (2008) uspostavlja jasnu razliku između pisanoga i govorenoga jezika i ističe kako skraćenice ipak ostaju isključivo u domenu pisanoga jezika. On tvrdi da je ispuštanje grafema u skraćenicama pojava koja se odvija vrlo svjesno i da mladi znaju kako se pravilno pišu određene riječi, ali da to čine zato što je to „cool” (Crystal 2009). Upravo je ta činjenica njegov ključni dokaz da skraćivanje u tekstualnim porukama ne može narušiti sam jezik i njegovu strukturu.

Na govornom prostoru bosanskog jezika ta pojava, ukoliko i postoji, nema masovniji karakter. Ukoliko bi se omasovila, onda bismo doista mogli govoriti o utjecaju na jezik općenito. Dugoročno, ovakav vid „jezičke ekonomičnosti” mogao bi uzrokovati značajnije promjene u sistemu komuniciranja i sporazumijevanja, ali da bi se takvo što dogodilo nije dovoljno mijenjati samo jezik već i našu svijest o njemu, a za to je potrebno vrijeme. U međuvremenu, možemo stajati po strani ili se priključiti ovome, možda najmasovnijem komunikacijskom eksperimentu na svijetu i kucati poruke, sa skraćenicama ili bez njih. ■

² „...prema tome se žargon definira kao: jezik, koji se sastoji od više ili manje slobodno izabranih modificiranih i povezanih elemenata jednoga ili nekoliko prirodnih jezika te upotrebljavan (obično u usmenom sporazumijevanju) odjelitom socijalnom skupinom sa svrhom jezičnoga izdvajanja, razlikovanja od ostaloga dijela dane jezične zajednice, katkada s kriptolalijskom svrhom.” (Simeon 1969: 795)

Literatura

1. Bulić, Refik (2001), *Bosanski jezik: Jezičko-pravopisni priručnik za učenike osnovnih i srednjih škola*, Bosanska riječ, Tuzla.
2. Crystal, David (2008), *Txting: The Gr8 Db8*, Oxford University Press, New York.
3. David Crystal (2009), “Texting is good for the English language”, u: *It’s Only a Theory*, BBC, https://www.youtube.com/watch?v=h79V_qUp91M, posjećeno 22. 5. 2017.
4. Halilović, Senahid (1996), *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo.
5. Simeon, Rikard (1969), *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, II, P–Ž, Matica hrvatska, Zagreb.
6. Trask, Robert Lawrence (2005), *Temeljni lingvistički pojmovi*, Školska knjiga, Zagreb.
7. Žic Fuchs, Milena (2013), “Komunikacijske tehnologije i njihov utjecaj na jezik: Pojam konvencije s gledišta jezičnih tehnologija”, *Jezikoslovlje*, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 14, Br. 1., str. 65–84.

Izdavanje jezičkih priručnika kao oblik eksplicitne jezičke politike medija

Jedna od osnovnih osobina jezika jeste njegova sposobnost da se neprekidno razvija i mijenja. Budući da jezik pripada svim svojim govornicima, svi oni mogu sudjelovati u tim promjenama, bilo da ih izazivaju, bilo da ih podržavaju, bilo da pokušavaju spriječiti ili usmjeravati promjene koje izazivaju drugi govornici. Na taj način svi govornici mogu sudjelovati u sprovođenju različitih jezičkih politika. Jezičke politike na djelu mogu se vidjeti u svakoj zajednici, počev od porodice, preko manjih društvenih grupa, radnih kolektiva, vjerskih zajednica, političkih partija pa do zajednica koje obuhvataju sve govornike jednog jezika, nacija, država i nadnacionalnih organizacija (poput Evropske unije i Organizacije ujedinjenih naroda).

Jezička se politika može prepoznati “u jezičkim praksama i uvjerenjima ili u formalnim političkim (*policy*) odlukama kao što su zakoni, ustav ili uredbe” (Spolsky – Lambert 2006: 561). Stoga se ona i može shvatiti kao “općenito prihvaćen set izbora jezičkih sadržaja – bilo glasova ili riječi ili gramatike – ili jezičkih varijeteta – bilo kodova ili dijalekata ili imenovanih jezika – i uvjerenja ili ideologija povezanih s tim izborima” (usp. Spolsky – Lambert 2006: 561).

Veoma važni sudionici u kreiranju, promoviranju i sprovođenju jezičke politike jesu i mediji.

Mediji mogu sprovoditi jezičku politiku na više načina. Prije svega, mogu praviti vlastite lektorske priručnike u kojima će preporučiti neke oblike, a neke označiti kao nepoželjne. Oni također mogu podržavati tuđe jezičke politike, promovirati tuđe programe (manifeste, deklaracije, rezolucije), tekstove i knjige. Mediji, zatim, biraju na kojem će pismu pisati svoj logotip. U vezi s tim, u BiH se izbor svodi na ćirilicu i latinicu. Dalje, mediji odlučuju na kome će pismu izlaziti, hoće li sadržaje na internetskim stranicama ponuditi i na ćirilici i latinici, hoće li snimati emisije o jezičkoj kulturi, hoće li zapošljavati lektore, hoće li pozivati lingviste da budu gosti u stručnim i političkim emisijama i programima o kulturi. Pojedini mediji u Bosni i Hercegovini uvijek za mišljenje o jeziku pitaju istog lingvistu, tako da postaju nosioci jednougla. S druge strane, ti su mediji skloni kritiziranju mišljenja drugih lingvista, onih koji misle drukčije nego njihovi favoriti. Ipak, najzanimljiviji pokazatelji jezičke politike u medijima jesu izbori koje prave autori tekstova i voditelji emisija u vezi s upotrebom jezika, naprimjer, sprovode li purističku politiku ili su otvoreni za posuđenice, jesu li skloni tvorbi novih riječi, upotrebi žargonizama, dijalektizama i sl. (Bulić 2016: 62–63).

U ovom ćemo radu predstaviti neke primjere eksplicitne jezičke politike u priručnicima koje su objavili upravo mediji, svaki sa svojim interesima i ciljevima. Prestavit ćemo knjigu *O jeziku tvo(je)m(u) i mo(je)m(u)* iz 1985. godine, čiji je izdavač OOUR “Oslobođenje” (za nju ćemo koristiti skraćenicu OSL), zatim posebno izdanje *Hrvatskog pravopisa* (skr. HPR) koje je objavljeno 2016. godine uz *Jutarnji list* te knjigu *Principi prije pravila: Školski pravopisni priručnik* (skr. PPP), koja je objavljena 2016. godine uz časopis *Školegijum*. Ovi nas priručnici ovdje prije svega zanimaju kao oblik eksplicitnog angažmana medija u sprovođenju jezičke politike. Dakle, više nas zanimaju ciljevi koje su mediji željeli ili žele postići njima samima u vremenu u kome su nastajali, a manje nas zanimaju sama rješenja koja se preporučuju u njima.

O jeziku tvo(je)m(u) i mo(je)m(u) (Oslobođenje)

Knjigu OSL uredio je Milivoje Jeftić, koji je bio šef Lektorske službe *Oslobođenja*. Knjiga ima 138 stranica, a osim predgovora sadrži poglavlja: *Rječnik (novija pravopisna rješenja)* (7–35), *Književnojezička politika NIŠRO-a “Oslobođenje”* (37–63), *Strana imena* (65–75), *Društveno-politički status lektora “Oslobođenja”* (77–84) i *Popularno o jezičkim pitanjima* (85–133). “Gotovo sva građa (osim Rječnika i nekoliko članaka) štampana je u periodu od 1979. do 1985. godine u ‘Malom Oslobođenju’ (koje izlazi u tiražu od 3500 primjeraka) a namijenjena je radnicima NIŠRO-a ‘Oslobođenje’” (OSL, 5). Sam Jeftić autor je većine članaka.

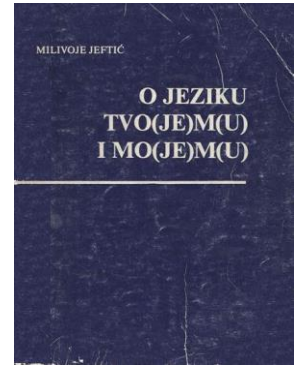
Knjiga je nastala kao prijedlog konkretnih rješenja za konkretne probleme s kojima su se svakodnevno susretali novinari, lektori i redaktori u *Oslobođenju* i drugim izdanjima koja je izdavalo isto preduzeće. Nastala je unutar kolektiva za kolektiv, kako bi konačni proizvodi bili bolji, jer su priređivači knjige potpuno svjesni uloge medija, naročito *Oslobođenja*, i njihovu značaju ne samo za informiranost i oblikovanje stavova nego i jezičku kulturu čitalaca. Usp.: “Izlazeći u dnevnom tiražu od 80.000 primjeraka i svakodnevno opslužujući nekoliko stotina hiljada čitalaca, list SSRNBiH ‘Oslobođenje’ vrši veoma snažan utjecaj na jezičku kulturu članova našeg društva. U pisanju dnevnih informacija učestvuje više od 130 zaposlenih novinara i isto toliko dopisnika iz zemlje i inostranstva, a teško je i odrediti broj autora koji se povremeno javljaju” (OSL, 43).

U više tekstova u knjizi navode se opisi realne situacije u kojoj nastaje list *Oslobođenje*, a često se navode i brojevi podaci. Spominje se kako izgleda proces oblikovanja vijesti od konkretnog događaja na terenu pa do odštampanog lista na kiosku: “Uredniku, na primjer, prosječno pripada tri minute za 30 redaka (jedna kartica). Redatoru takođe, lektoru dvije minute za 30 redaka – često manje vremena nego koliko ima spiker na radiju i televiziji. Zatim slugač ima na raspolaganju desetak minuta i, korektor, kao i lektor oko dvije minute. Nakon ovih poslova, mašine u štampariji zahtijevaju oko dva-tri sata da odštampaju nekoliko desetina hiljada primjeraka lista” (OSL, 48).

Priređivači knjige itekako su svjesni da se u njihovim tekstovima pojavljuju greške. Čak obavještavaju da ih čitaoci kritiziraju zbog grešaka: “‘Neću više da kupujem ‘Oslobođenje’ iz dva razloga – prvo sve su vam sitnija slova, drugo sve su vam krupnije greške’ – kaže jedan čitalac penzioner” (OSL, 120). Većina tekstova u poglavlju *Popularno o jezičkim pitanjima* tiču se pogrešaka u tekstovima i načinima na koji su one riješene ili su se bar mogle riješiti.

U poglavlju *Društveno-politički status lektora “Oslobođenja”* napravljena je klasifikacija grešaka koje se mogu pojaviti u tekstovima i predviđene su sankcije za svaku vrstu grešaka. To je svakako značajan mehanizam sprovođenja jezičke politike, jer pravila i odluke ne mogu poslužiti svojoj svrsi ako nema načina da se kontrolira njihovo sprovođenje u praksi.

Greške se mogu, uslovno govoreći, okvalifikovati kao: grube, srednje i manje. U kategoriju grubih grešaka ubrajamo sljedeće: pogoršavanje teksta lektorskom intervencijom, zatim greške u vezi sa: a) velikim i malim slovom, b) sastavljenim i rastavljenim pisanjem riječi, c) pisanjem ć, č, đ, dž, d) ijekavizmima, e) bosanskohercegovačkim književnojezičkim standardom, f) grubim materijalnim greškama, g) elementarnim nepoznavanjem naše politike, kulture i jezika, h) propuštanjem da se ispravi ili ukaže na greške koje bi mogle imati posljedice za osnovne funkcije našeg lista (ovo se odnosi i na slovne greške, naročito u naslovu: pad mjesto rad, popravak umjesto oporavak, zajedanje mjesto zasjedanje i sl.), a pogotovo kad se ne isprave pogrešne riječi i rečenice koje mogu imati navedene implikacije.

U srednje greške ubrajamo: a) nestavljanje zareza u inverziji, apoziciji, vokativu i slučajevima kad iza imenice slijede atributi, b) greške u kongruenciji, deklinaciji i morfologiji, c) greške u vezi sa disimilacijom, fonetskim zakonima i principima.

Manje greške su: a) nestavljanje zareza u slučajevima koji nisu opisani u prethodnom stavu, b) neuočavanje slova u kontekstu koji nema političke i značajnije semantičke implikacije. (OSL, 82–83)

Među značajnije greške koje lektori mogu napraviti ubrajaju se greške u vezi s “bosanskohercegovačkim književnojezičkim standardom”. Dakle, taj je idiom osnovno jezičkopoličko polazište *Oslobođenja*. Ipak, on nije jedini dopušteni način izražavanja u *Oslobođenju*, jer je *Oslobođenje* važan list koji ne služi samo jednoj svrsi. Stoga je Izdavački savjet *Oslobođenja* u aprilu 1971. godine usvojio poseban dokument kojim se regulira upotreba jezičkih sredstava u izdanjima *Oslobođenja*. To je dokument *Jezička politika NIP-a “Oslobođenje”*, koji je u knjizi OSL prenesen kao posebno poglavlje.

Taj se dokument oslanja na zaključke zajedničke sjednice “nekih komisija Centralnog komiteta SKBiH, zatim Sekretarijata CK SKBiH i Izvršnog odbora Predsjedništva Republičke konferencije Socijalističkog saveza BiH”, kojoj su prisustvovali i neki istaknuti naučni radnici s Univerziteta u Sarajevu i drugih naučnih institucija. Sjednica je održana u februaru 1971. godine, a tema joj je bila “Književni jezik i književnojezička politika u Bosni i Hercegovini”. Zaključci sjednice bili su da se književnojezička politika u Bosni i Hercegovini zasniva na sljedećim načelima:

prvo, prihvatanje hrvatskosrpskog odnosno srpskohrvatskog književnog jezika kao jednog jezika sa svim raznolikostima i varijantnim razlikama. Drugo, njegovanje autohtonih književnojezičkih i kulturnih vrijednosti koje su zajedničko blago svih naroda BiH i čine most među njihovim kulturama, tj. insistiraju na onome što nas povezuje i zbližava. Treće, narodima Bosne i Hercegovine ni u kom slučaju ne može odgovarati dvovarijantna ili čak dvojezična polarizacija na tlu ove republike. (OSL, 39)

Kako vidimo, u donošenju prethodnih zaključaka sudjelovale su i političke i stručne institucije te su zaključci u skladu s njihovim političkim stremljenjima u tom trenutku. Prethodno spomenuti principi zamišljeni su kao veoma široki i gostoljubivi za različitosti. Međutim, drugi princip implicira da ta politika insistira na “onome što nas povezuje i zbližava”, pri čemu posebnosti koje nisu zajedničke hladno zanemaruje. Stoga nije za čuđenje da je dvadesetak godina kasnije Bosni i Hercegovini počela odgovarati trovarijantna, odnosno trojezična polarizacija.

Jezička politika *Oslobođenja* imala je polazište u prethodnim principima. Principi su, kako se vidi, prilično apstraktni i površni, a praksa, odnosno uređivanje i izdavanje moćnog i utjecajnog medija, veoma konkretna i teška zadaća. Ipak, ozbiljan pristup i transparentno sprovođenje politike mogu približiti zadatak uspjehu. Stoga je u jezičkoj politici *Oslobođenja* izvršena kategorizacija tekstova na redakcijske i neredakcijske. U neredakcijskim tekstovima autori imaju veliku slobodu u izboru izražajnih sredstava, u njima se “mora čuvati integritet autora; izuzetno se takav tekst može ijekavizirati, ukoliko to sam autor zahtijeva” (OSL, 39). Ijekaviziraju se i prijevodi i Tanjugove vijesti, ali ne i intervjui.

U redakcijskim se vijestima očekuje profesionalizam. Autori “odnosno profesionalni učesnici u sredstvima masovne komunikacije treba stalno da imaju na umu da pišu za čitaoce, odnosno auditorij koji nije jezički homogen, što od njih zahtijeva znatan napor u smislu prilagođavanja takvoj situaciji” (OSL, 39). Oni moraju imati obzira prilikom odabira leksike (koja može biti “zajednička srpskohrvatska – hrvatskosrpska”, “riječi koje su s jedne strane varijantski polarizirane samo u odnosu na varijantska područja, a koje se, s druge strane, u BiH upotrebljavaju po selektivnom izboru” i “riječi

koje su polarizirane u odnosu na varijante a koje se u BiH upotrebljavaju kao neutralizovani dubleti”), poštovati autentične nazive (Kazalište “Marin Držić” u Dubrovniku, ali Jugoslovensko dramsko pozorište i sl.), strane riječi pisati fonetski, a etimološki samo kad je nužno itd. (usp. OSL, 40).

U knjigu su uvršteni i tekstovi *Ostvarivanje književnojezičke politike u listu “Oslobođenje”* i *Kako provodimo književnojezičku politiku*, u kojima je navedeno više detalja i informacija o tome šta se mijenja u autorskim tekstovima, a šta se ostavlja bez izmjena. Zanimljiv je podatak da se u vrijeme objavljivanja knjige list *Oslobođenje* štampao na jednoj strani latinicom, na sljedećoj ćirilicom, naizmjenično. “Koliko nam je poznato, u SFRJ nemamo takvog primjera u javnim glasilima, a teško je naći i u svijetu”, navodi se u knjizi (OSL, 43).

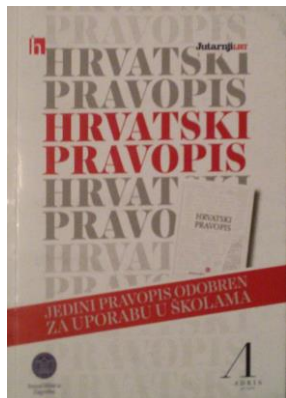
Naravno, dio jezičke politike mora biti i zapošljavanje dovoljnog broja lektora koji je mogu sprovesti. Ipak, ni to nije dovoljno ako lektori i drugi koji učestvuju u kreiranju lista ne shvataju svoj posao odgovorno, već po principu “svejedno l-j ili lj, ili o ili a ili u, ili pomiješana ćirilica i latinica, dohodak je izgleda isti; ima čovjek materijalnu bazu i može da griješi” (OSL, 120). Uz to se u tekstu *Kako smanjiti broj grešaka u novinama* navodi i niz mjera koje treba sprovesti da bi lektori radili bolje. Tu se govori o poboljšanju prihoda, radu na vrijeme, sankcijama za nemar, sprečavanju nepotrebnog zadržavanja u prostoriji za montažu i sl. Te su mjere predložene i usvojene na sastanku, dakle postale su dio zvanične jezičke politike.

Knjiga *O jeziku tvo(je)m(u) i mo(je)m(u)* sadrži i upute za transliteraciju stranih imena, rječnik stranih imena, rječnik nedoumica, osvrt na mnoge lektorske nedoumice, informacije o više jezičkih skupova i knjiga, o kojima se autori tekstova uglavnom izjašnjavaju pozitivno. Također se govori i o jezičkom kodeksu beogradskog lista *Politika*, koji je objavljen 28. maja 1983. godine, o odnosu *Oslobođenja* prema Novosadskom književnom dogovoru i mnogim drugim temama koje se tiču jezičke politike. Da zaključimo: OSL je knjiga kojoj je primarni cilj da u svakodnevnom radu bude korisna kolektivu koji izdaje list *Oslobođenje* i njegova prateća izdanja. U knjizi su navedeni dokumenti na kojima se zasniva eksplicitna jezička politika *Oslobođenja*. Sve u njoj služi za rješavanje nedoumica. U svakom je tekstu prisutna svijest o tome da život i jezički razvitak stvaraju mnoštvo novih pojava koje se ne mogu provjeriti u pravopisima, a da se novine moraju izdavati bez obzira na sve. Također postoji i svijest o društvenoj odgovornosti autora i lektora. U svakom slučaju, knjiga je u vrijeme objavljivanja mogla biti veoma korisna svakome ko se bavi jezikom, a naročito novinarima. Štaviše, podacima koji se navode u njoj, naročito onim koji se ne tiču jezičke politike, čitaoci se mogu dosta okoristiti i danas.

U vezi s eksplicitnim proglasima o jezičkoj politici pojedinih medija, treba imati u vidu da je u praksi moguće i nepridržavanje vlastite jezičke politike. Neki medij može, naprimjer, javno osuđivati cenzuru, a potajno je sprovoditi. To, dakako, u ovom tekstu ne pratimo, ali nije zgoreg ukazati na odredbu jezičke politike *Oslobođenja* da “ogläse uvijek treba objavljivati onako kako su napisani uz nužne pravopisne intervencije” (OSL, 40). U knjizi *Sarajevski nekrologij* Alije Nametka navodi se jedan primjer mijenjanja oglasa, koji se desio 1966. godine, mnogo ranije nego što je objavljena knjiga OSL, ali nam može mnogo reći o suštini jezičke politike u medijima. Nakon što mu je umrla kćerka, autor ogorčeno piše:

Dao sam objavu u Oslobođenje od 5. novembra, radi dženaze. U tekstu je bilo “preselila se u vječnost”, a psi su promijenili te riječi u “preminula”. Ni u tekstu koji platiš da se objavi ne daju da rekneš što misliš i što vjeruješ. (Nametka 2004: 128)

Hrvatski pravopis (Jutarnji list)

Posebno izdanje *Hrvatskog pravopisa* (HPR) koje ovdje analiziramo distribuirano je uz zagrebački *Jutarnji list* 5. septembra 2016. godine, prvog dana školske godine. “Ovo posebno izdanje *Hrvatskog pravopisa* zajednički je dar Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i *Jutarnjeg lista*, uz potporu Adrisa i Sveučilišta u Zagrebu, svoj školskoj djeci za početak nove školske 2016./2017. godine, a poslužit će i svim ostalim govornicima hrvatskog jezika”, navodi dr. Željko Jozić, direktor Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i glavni urednik *Hrvatskog pravopisa* (i prvog izdanja i ovog koje komentiramo) (usp. HPR, 1).

HPR se sastoji “od integralnih dijelova pravopisnih pravila, napomena, objašnjenja i savjeta koji su dio tiskanoga izdanja *Hrvatskoga pravopisa* iz 2013. godine” (HPR, 1). *Hrvatski pravopis* iz 2013. godine priredila je grupa stručnjaka s Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Objavljivanju je prethodila javna rasprava. Pravopis je postavljen na internet 27. juna 2013. (usp. pravopis.hr) “kao javno dobro svih govornika hrvatskoga jezika” (HPR, 1). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske preporučilo je taj pravopis za upotrebu u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj. Takva je preporuka veoma značajna politička podrška jednom lingvističkom projektu i ona ima značajne efekte. “Upravo od školske godine 2013./2014. svi su udžbenici u Republici Hrvatskoj usklađeni s jedinstvenim *Hrvatskim pravopisom*, sav nastavni plan i program, sva školska natjecanja te državna matura provode se prema pravopisnim pravilima koje se nalaze na ovim stranicama”, kaže na kraju predgovora urednik Jozić (HPR, 1). Ovakva odluka ministarstva nije prošla bez kritika, ali se to manje tiče teme ovog teksta.

Ovdje nas najviše zanima izdavanje HPR kao odraz jezičke politike *Jutarnjeg lista*. Na osnovu svega rečenog, očigledno je da je HPR namijenjen prvenstveno učenicima. Nema znakova da je *Jutarnji list* imao utjecaj na formiranje pravila i navođenje primjera u tekstu HPR, tako da se može zaključiti da *Jutarnji list* izdavanjem ovog pravopisa podržava tuđu jezičku politiku, u ovom slučaju politiku ministarstva i politiku prvobitnog izdavača *Hrvatskog pravopisa*. Izdavanje jezičkog priručnika koji je jeftin, odnosno poklon uz novine, omogućava njegov lahak ulazak u domove i škole (a u školama je već preporučen od ministarstva). Iako se *Hrvatski pravopis* može besplatno čitati na internetskoj stranici pravopis.hr, njegovo jeftino izdanje na papiru može mnogo doprinijeti širenju i prihvatanju njegovih pravopisnih preporuka i odredbi. Da bi internetsko izdanje bilo korisno, ipak ga valja ciljano potražiti, a jeftino izdanje omogućava pravopisu da veoma lahko bude priručnik koji je doslovno *pri ruci* i koji podsjeća na sebe samim svojim postojanjem.

Na korici HPR velikim je slovima istaknut natpis: “JEDINI PRAVOPIS ODOBREN ZA UPORABU U ŠKOLAMA”, čime se potvrđuje da *Jutarnji list* podržava jezičku politiku ministarstva. Budući da se tim natpisom ukazuje na moguću korist koja se može ostvariti posjedovanjem HPR kao proizvoda i potencijalni se korisnici ohrabruju da ga kupe (odnosno da kupe *Jutarnji list* s poklonom), natpis ne služi samo jezičkoj već i tržišnoj politici.

Principi prije pravila: Školski pravopisni priručnik (Školegijum)

Knjigu *Principi prije pravila: Školski pravopisni priručnik* priredile su Sandra Zlotrg i Klaudija Mlakić Vuković. Objavljena je u Sarajevu u prvoj polovici 2016. godine i distribuirana kao poklon uz petnaesti broj magazina *Školegijum*. Ima 180 strana. Izdavači knjige su *Mas Media Sarajevo* i *Fond otvoreno društvo BiH*, koji je i izdavač magazina *Školegijum*. Knjiga je u pravom smislu “dijete” *Školegijuma* i može se smatrati da je u njoj predstavljena jezička politika magazina. Kao i kod HPR, i kod ove će nas knjige više zanimati uvod, pregovor i korice kao mjesta eksplicitnog predstavljanja jezičke politike nego

pravopisna rješenja (izbori) koja su preporučena u knjizi.

Početak ćemo od korice, odnosno naslova, kao mjesta koje omogućava stjecanje prvog dojma o knjizi. *Principi prije pravila* naslov je knjige, a podnaslov je *Školski pravopisni priručnik*. Sam naslov zamišljen je kao geslo, odnosno ideja koja će biti osnovna vodilja za čitanje knjige. Dakle, najavljuje se pristup pravopisu suprotstavljen drugim mogućim pristupima, kao što su *pravila prije principa*, *pravila bez principa* i sl. O prednostima takvog pristupa autorice u uvodu kažu: “Pravila i izuzeci se uče i zaboravljaju. Principi ostaju” (PPP, 19). U tome je pristupu izražena jezička politika u obliku stava.

U podnaslovu je jezička politika ocrtana još eksplicitnije – priručnik je namijenjen upotrebi u školama. Tako on postaje i dio obrazovne, a ne samo jezičke politike. Na zadnjoj korici detaljnije se govori o namjeni priručnika:

Ovaj pravopisni priručnik nije zamišljen da zamijeni postojeće pravopise kojima se daci u sva tri nacionalna programa u Bosni i Hercegovini služe. Njegova je namjera drugačija: da đacima olakša snalaženje u lavirintu pravila i iznimki, a da nastavnice (sic!) i roditelje podsjeti čemu učenje jezika najprije treba da služi – izražavanju misli, a ne iskazivanju pripadnosti, razvoju kreativnosti, a ne treniranju poslušnosti.

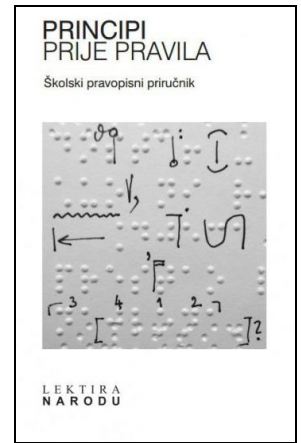
Prema tome, dvije su osnovne namjene PPP: da *olakša* (a ne da zamijeni) i da *podsjeti*. To implicira da postoji potreba da se *olakša* i potreba da se *podsjeti*. Tako kako je rečeno, priručnik je predstavljen kao potpora i opomena, a ne kao nosilac nove i drukčije jezičke i obrazovne politike.

Autorice u *Uvodu* preciziraju kojoj se publici obraćaju te podsjećaju na namjenu knjige:

Ova knjiga nije autoritet i obraća se Tebi, učenici ili učeniku osnovne škole. (...) ...ovu knjigu nećeš koristiti kao dokaz da se nešto piše ovako ili onako, nego kao vodič kroz postojeće, velike, važeće pravopise. (PPP, 18)

Time se izbjegava velika odgovornost i PPP ponovo predstavlja kao potpora “važećim”, “velikim” pravopisima koja je, za razliku od njih, prilagođena djeci u osnovnoj školi. U njemu i “poglavlja prate naslove iz *velikih* pravopisa” (PPP, 18), a sastavljen je “od principa, polaznih tačaka iz kojih se u *velikim* pravopisima izvode pravila” (PPP, 19). Dakle, i “veliki” pravopisi najprije usvajaju (općenitije) principe pa onda iz njih izvode (specifičnija) pravila tako da geslo istaknuto u naslovu nije nešto što ističe PPP u odnosu na pravopise na koje se ugleda (ili ne ugleda). Ipak, u onome što je nazvano principima ima manje mogućnosti da se pojave velike razlike između pravopisnih normi bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika. Naprimjer, ako *uputu* da se vlastita imena pišu velikim slovom smatramo principom, onda ne možemo očekivati da se tri norme razlikuju u tom principu. Ipak, one se razlikuju u specifičnim slučajevima, naprimjer, u načinu pisanja naziva država koje više ne postoje, pa pisanje tih naziva ne može biti pokriveno istom konstatacijom za sve tri norme. Za njihovo pisanje mora se donijeti posebna uputa, a za takve upute autorice koriste naziv *pravilo*.

Predstavljanje općenitijeg pa onda specifičnog nije odlika samo ovog priručnika, tako da PPP nije poseban po tome. Nije poseban ni po tome što navodi upute o trima pravopisnim normama na jednom mjestu, jer postoje bar dva takva priručnika izdata u Sarajevu (poznati su nam *Bosanski, hrvatski, srpski aktualni pravopisi (sličnosti i razlike)* (Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2005) autorice Hasnije Muratagić-Tune te *Pravopisni priručnik bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika s osnovama gramatike* (Univerzitet u Sarajevu, Institut za jezik, Izdavačka kuća “BH most”, Sarajevo, 2013), čiji su autori Hadžem Hajdarević i Aida Kršo. Štaviše, navođenje triju imena jezika ili normi ili školskih predmeta) zajedno prilično je raširena jezička praksa u školama, medijima i univerzitetima u jednom dijelu Bosne i Hercegovine.

Jedna od značajnih osobina PPP jeste prilagođenost izraza dječijem uzrastu i obraćanje čitaocu kao sagovorniku, što djeci može biti drago i zanimljivo. Korištenje riječi *caka* (“U tome je caka”) ili konstatacije da je pravopis knjiga u koju “zavirimo” kada imamo dilemu (PPP, 17) djetetu može biti primamljivije od “velikih” pravopisa u kojima se koriste termini a pravila su “formulirana kao naredbe (nekad i blaže, kao preporuke)” i koji se shvataju “kao autoritet čije se naredbe izvršavaju bez pogovora” (PPP, 17–18).

Ipak, iako se u *Uvodu* PPP mahom govori o stručnim stvarima, pri njegovu kraju nalazimo na opasku koja je dominantno ideološke naravi:

Na kraju, cijeli priručnik zamišljen je kao test, i to test iz jezičke tolerancije. (Doduše, ne za đake, nego prije za nastavnike i nastavnice, roditelje i sve znatiželjne.) Ni historija ni istorija ni povijest nije pogrešno. Ni izuzeci ni izuzetci nije nepravilno. Ako iza tvog izbora stoji smislen razlog! (PPP, 20)

U tom se odlomku jezička politika sprovodi putem djelovanja na stavove i uvjerenja čitalaca. Autorice, dakle, smatraju da je njihov priručnik test iz jezičke tolerancije. Prema tome, na osnovu njihova priručnika može se odrediti ko je jezički tolerantan, a ko nije. Ko položi njihov test – tolerantan je. Ko ne položi njihov test – nije tolerantan. A u svemu tome podrazumijeva se i premisa da one imaju pravo praviti testove i postavljati kriterije tolerancije. To je vrsta ucjene. Prema kriterijima, ništa nije nepravilno, ako za to postoji smislen razlog. Nije rečeno šta je to smislen razlog, pa nam je ostavljena mogućnost da u smislene razloge možemo ubrojati i pismenost, dosljednost, tradiciju pa čak i iskazivanje pripadnosti nekoj grupi.

Predstavljanje PPP kao ideološki i politički pozitivne vrijednosti izraženije je u predgovoru knjige. Predgovor u knjizi dolazi prije *Uvoda*. Analiza predgovora pokazuje da PPP ne želi samo *olakšati* i *podsjecati*, kako je nagoviješteno na korici.

Autor predgovora je Nenad Veličković. Veličković je profesor književnosti na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, književnik, autor kolumni u više medija te odgovorni urednik *Školegijuma*, veoma zainteresiran za obrazovnu politiku u Bosni i Hercegovini. U svojim tekstovima gradi imidž borca protiv nacionalizma, naročito u obrazovanju. Međutim, u tekstovima o jeziku, kakav je i ovaj predgovor, često pokazuje sklonost ka izjednačavanju jezika i nacionalizma. O tome najbolje svjedoči navod iz njegova teksta *O rodu, jeziče, da ti pojem* (dostupan na: <http://www.skolegijum.ba/tekst/index/700>), u kome se govori o nametanju naziva “bošnjački jezik” učenicima u Kotorskom kod Doboja:

Pitanje o nazivu jezika, bosanski vs. bošnjački, političko je pitanje, na koje je bošnjački nacionalizam i njegova lingvistička konjica dala odgovor, uzimajući ono (sic!) za koje je zaključila da ima više strateškog potencijala u nastavku rata kulturalnim sredstvima.

Naslov predgovora je *O lego-kockama i dresuri* (PPP, 9–16; dostupan i na: <http://www.skolegijum.ba/tekst/index/956>). U predgovoru je trenutna jezička situacija u Bosni i Hercegovini predstavljena kao izuzetno loša i negativna, a krivica za to stavlja se na teret skoro isključivo jezičkim stručnjacima, koji su u tekstu predgovora predstavljeni skoro isključivo kao nacionalisti. Naravno, nije sve što je rečeno u predgovoru potpuno netačno, ali daleko je od toga da bude potpuno tačno. U predgovoru se ne navode imena “krivaca” niti bilo kakvi izuzeci, pa se stječe dojam da je sva lingvistika u Bosni i Hercegovini “nacionolingvistika” (PPP, 14), odnosno da su svi jezički stručnjaci isti.

Predgovor se može podijeliti na dva dijela. U prvom dijelu autor se koristi izrazima koji su prilagođeni dječijem uzrastu i obraća se djeci, koristeći zamjenice *Ti* i *Tvoj*. U drugom je dijelu naracija bliža naučnom stilu. Nema eksplicitnog obraćanja “sagovorniku”, već se koriste neutralne konstrukcije, naprimjer, “Prolazeći skupa s djetetom kroz ovaj priručnik, odrasla osoba (...) imaće priliku...” (PPP, 15) i sl. U drugom je dijelu zastupljeno

i numerirano nabranje, više stručnih i političkih termina, tako da se stječe dojam da je taj dio predgovora posvećen odraslima.

U predgovoru se jezik ponekad okrivljuje za raznovrsna zla:

Pokvaren jezik, onaj kome treba popravak, jeste jezik koji ne radi dobro. A jezik ne radi dobro onda kada se ljudi njime sporazumijevaju s teškoćama, ili kad se ne razumiju, ili pogrešno razumiju, pa onda jedni u druge sumnjaju, jedni se drugih boje te na kraju, zbog svega toga, jedni druge mrze i ubijaju. (PPP, 9)

To je nekorektno predstavljanje činjenica, naročito u tekstu namijenjenom djeci. Činjenica je da se ljudi međusobno ubijaju, ali “koliko god jezična prava bila važna, i koliko god jezik sudjelovao u izgradnji nacionalnog identiteta, u povijesti nije zabilježen slučaj nekoga rata koji bi se vodio zbog jezika” (Matasović 2011: 246). S druge strane, ni postojanje jednog jedinstvenog jezika ne bi bilo garancija mira u svijetu, jer “dogod bude nárōdā, dotle će među nima biti i antagonizama, koji će svagda davati povod što krupnijim što sitnijim razmiricama, kojih ne će ukloniti ni najsavršeniji svjetski jezik” (Maretić 1892: 194).

Važno jezičkopoličko pitanje koje se razmatra u predgovoru jeste pitanje naziva i broja jezika u Bosni i Hercegovini:

U tvojoj zemlji, Bosni i Hercegovini, navodno postoje tri jezika, i veliki broj stručnjaka zaposlen je na tome da piše knjige, novine, zakone, reklame i, to se tebe najviše tiče, udžbenike na jednom od ta tri jezika – bosanskom, hrvatskom ili srpskom. Kažemo navodno, jer to nije istina. U Bosni i Hercegovine (sic!) ne govore se tri jezika, nego samo jedan, koga Hrvati zovu hrvatski, Srbi srpski, a Bošnjaci bosanski. To možeš sasvim lako provjeriti. Razgovaraj s nekim ko nije iz tvoje nacije, pa ćeš vidjeti da se sasvim dobro razumijete. (PPP, 10)

Kako vidimo, izabran je pristup po kome je u pitanju *jedan jezik – tri imena*. Takva politika ima mnogo zastupnika u nekim dijelovima Bosne i Hercegovine, među ostalim i u Sarajevu. Ipak, njihova raspodjela po obrascu *Hrvati > hrvatski : Srbi > srpski : Bošnjaci : bosanski* pojednostavljena je, jer bar *bosanski jezik* u autoritativnim izvorima i aktima jezičke politike nije ograničen samo na Bošnjake. Pravo drugih da bosanski jezik smatraju svojim ne smiju negirati ni Bošnjaci ni autor predgovora PPP.

Drugi dio predgovora, za koji smo ustanovili da je namijenjen odraslima, više govori o nastavi pravopisa i stanju u obrazovanju, nego o pravopisnim rješenjima: “značaju pravopisa nastavnici pristupaju kruto”, “znanje pravopisa omogućava nekim nastavnicima da na njemu grade autoritet”, “nastavnici u pravilu (...) ne dovode u pitanje kvalitet nastavnih planova i opravdanost obrazovnih ciljeva”, “pravopis se poučava apstraktno” (PPP, 12–13) itd. Jedna od važnih primjedbi tiče se jezičke politike:

Autori pravopisa, imajući za cilj da svoj jezik odvoje od jezika druga dva konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini, poklanjaju veću pažnju kvazilingvističkim opravdanjima svojih odluka nego lingvistički utemeljenim argumentima. (PPP, 13)

Budući da ovaj navod nameće stav o tuđem radu i tuđoj jezičkoj politici, posebno nam je zanimljiv. Kad se kaže “autori pravopisa” bez ikakvih ograničenja, može se zaključiti da se govori o svim autorima pravopisa. Nastavak rečenice: “imajući za cilj da svoj jezik odvoje od jezika druga dva konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini”, ukazuje na to da se misli na autore pravopisa u Bosni i Hercegovini. Postavlja se pitanje koliko je pravopisa nastalo u Bosni i Hercegovini. Budući da se jezičke politike bosanskih Hrvata i Srba dominantno oslanjaju na jezičke politike koje se kreiraju u Hrvatskoj i Srbiji, tako se oslanjaju i na “uvozne” pravopise. Odnosi li se prethodni navod i na njih? Onako kako je

rečeno – ne odnosi. Odnosi se samo na pravopise koji su nastali u Bosni i Hercegovini, dakle na pravopise koje su napisali Bošnjaci. Ili je možda autorova ocjena sasvim površna.

Dalje se u pregovoru definira ciljna grupa i opisuje odnos PPP prema “velikim” pravopisima:

Priručnik koji se ovdje nudi đacima (ali i roditeljima, i nastavnicima) ima za cilj da djeci olakša učenje nekih osnovnih pravila formalnog pisanja. On je u tom smislu prilagođen djetetu uzrasta osnovne škole ne samo obimom građe nego i stilom objašnjavanja. Poglavlja prate osnovne teme velikih pravopisa, ali se prije samih pravila pokušava objasniti zašto su kao takva uopšte potrebna. Pravila se prvo daju načelno i kao takva stoje iznad lingvopolitičkih rješenja nacionalnih pravopisa. Ali, njihova se rješenja ne ignorišu, jer je upravo ignorancija sredstvo kojim se oni služe. (PPP, 13–14)

Drugi se pravopisi kao i u *Uvodu*, koji su napisale autorice, nazivaju “velikim”, ali i “nacionalnim”. I jedno i drugo u navedenom kontekstu postaju negativna određenja, suprotnost PPP, koji bi se mogao odrediti kao “mali” i “nenacionalni”, što bi bile pozitivne odrednice. To se i ističe u prethodnom odlomku, jer su pravila u PPP “iznad lingvopolitičkih rješenja nacionalnih pravopisa”, koji se “služe ignorancijom”.

U vezi s namjenom PPP, autor dalje tvrdi da PPP “nema namjeru istisnuti ili zamijeniti važeće pravopise, ali ih želi dopuniti tamo gdje su ostali lukavo nedorečeni” (PPP, 14). Ta je tvrdnja slična tvrdnji s korice, samo što na korici nema riječi o toj “lukavoj nedorečenosti”. Budući da se o njoj dalje ne govori, ne može se sa sigurnošću pretpostaviti šta je to lukavo nedorečeno.

Nakon veličanja “nenacionalnog” PPP u predgovoru se dalje nastavljaju ocrnjivati “nacionlingvistike” i tu se najbolje očituje jezička politika priručnika:

To (tj. dopunjavanje pravopisa gdje su lukavo nedorečeni – napomena H. B.) će sigurno iritirati mnoge aktere u ovoj igri oko zauzimanja praznog mesta detetovog uma (Kodelja 2002) i možda ujediniti sve tri nacionligvistike u jedinstvenom odbijanju da ovakav priručnik pripuste svojim školskim zabranima. Ali svaki odgovoran roditelj ili staratelj, koji ne želi indoktrinirati svoje dijete i ne dozvoljava da to čine drugi, ne bi trebalo da se povede za galamom koja će se možda povodom ovog priručnika dići u tim trijažnim centrima.

U toj galami razabraće se, najprije, zgražanje što norma nije ujednačena, pa se u istom pasusu miješaju točka i tačka, historija i istorija, afrikat i afrikata. Već vidimo ta stroga profesorska lica kako se odozgo iz svojih akademsko-partijskih loža mršte na ovaj amaterski pokušaj da se dovede u pitanje njihov koncept jezičko-etničke čistoće. Zaista, šta je tako strašno u miješanju jezičkih normi? Je li to presedan koji se ne može dopustiti, jer bi onda i bračno miješanje mladih bilo lakše zamislivo?

Zašto onaj ko kaže na početku rečenice ugao ne smije na njenom kraju reći kut? Šta ta greška o njemu govori – da nije dobar ni srb ni hrv, ili da je ostao neuk i nepismen, što oboje izlazi na isto: da licencu za učenost i pismenost daje nacionalizam, a ne lingvistika. Pa nepismenost više nema veze s pismom nego s poslušnošću.

Ovaj priručnik ne želi pripomoći trenutnoj inerciji koja učenju pravopisa, i uopšte učenju jezika, pristupa kao programu dresure slobodnog i kreativnog uma. On prosto ne pristaje na nastavu maternjeg jezika čiji će rezultat biti ovaj koji živimo: da djeca u Bosni i Hercegovini ne znaju da je direktor isto što i ravnatelj. Kad bi riječi zamislila kao lego-kocke, ta djeca sigurno ne bi imala ništa protiv da umjesto jedne kantice istih imaju tri kantice različitih. Dvorci bi bili veći i imali bi više vrata i prozora. (PPP, 14–15)

Etiketiranje (“nacionolingvistike”, “trijažni centri”, “stroga profesorska lica kako se odozgo...”, “akademsko-partijske lože”), ucjena (“svaki odgovoran roditelj...”), neutemeljene pretpostavke (“galama koja će se možda dići”, “razabraće se zgražanje”, “koncept jezičko-etničke čistoće”), zalaganje za sumnjive koncepte (miješanje normi u istom tekstu), proizvoljno dovođenje u vezu koncepta koji nemaju veze (jezička i etnička čistoća; pravopis i nacionalizam: “da licencu za učenost i pismenost daje nacionalizam, a ne lingvistika” /nameće se pitanje je li lingvistika samo ono što govori autor pregovora a baš sve ostalo nacionalizam/; nepismenost i poslušnost; lego kockice i jezičke norme) – sve su to odlike prethodnog navoda. Iz njih se razumije da je namjera PPP da provocira i izaziva svaku drugu i drukčiju jezičku politiku u Bosni i Hercegovini i predstavljanjem samog sebe kao vrhunske vrijednosti ostvari dominaciju.

Ovdje još treba prokomentirati miješanje normi u istom tekstu, koje smo ocijenili kao sumnjivu vrijednost. Smatramo da miješanje normi u istom tekstu može imati stilske vrijednosti u nekim situacijama, ali da se ne može bez ograničenja preporučiti kao nešto čemu u startu treba poučavati djecu.

Zaključak

U ovom smo tekstu predstavili tri jezička priručnika koje su izdali mediji. Izdavanje takvih priručnika smatramo eksplicitnim sprovođenjem određene jezičke politike. Sva tri analizirana priručnika imaju različite namjene. Knjiga *O jeziku tvo(je)m(u) i mo(je)m(u)*, čiji je izdavač OOUR “Oslobođenje”, nastala je unutar jednog radnog kolektiva radi rješavanja konkretnih problema koje taj kolektiv ima u radu. *Jutarnji list* je posebnim izdanjem *Hrvatskog pravopisa* podržao jezičku politiku ministarstva i Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Napokon, priručnik *Principi prije pravila*, objavljen uz magazin *Školegijum*, nastao je s ciljem da sve druge jezičke politike u Bosni i Hercegovini proglasi nacionalističkim, a vlastitu jezičku politiku nametne kao jedinu moralnu politiku i sebe samog kao test tolerancije. Mediji mogu izdavati jezičke priručnike i za razne druge namjene, naročito identitetske ili praktične. Treba uvijek imati na umu da su oni u svakom slučaju pokazatelji jezičke politike tih medija, bez obzira na način na koji su riješeni jezički problemi što se razmatraju u njima. ■

Izvori

- OSL** – Jeftić, Milivoje, ur. (1985), *O jeziku tvo(je)m(u) i mo(je)m(u)*, OOUR “Oslobođenje”, Sarajevo.
- HPR** – Jozić, Željko i dr. (2016), *Hrvatski pravopis*, Jutarnji list, Adris grupa, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- PPP** – Zlotrg, Sandra, Klaudija Mlakić Vuković (2016), *Principi prije pravila: Školski pravopisni priručnik*, Mas Media, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo.

Literatura

- Bulić, Halid (2016), “Jezičke politike u nekim časopisima bošnjačke dijaspore u Njemačkoj i Austriji”, *Pismo XIV/1*, Sarajevo, 56–77.
- Matasović, Ranko (2011), *Jezična raznolikost svijeta: Podrijetlo, razvitak, izgledi*, drugo izdanje, Algoritam, Zagreb.
- Maretić, Tomo (1892), “Misli o umjetnom svjetskom jeziku”, *Rad JAZU*, CVII, 182–208.
- Nametak, Alija (2004), *Sarajevski nekrologij*, Civitas, Sarajevo.
- Spolsky, Bernard, R. D. Lambert (2006), “Language Planing and Policy: Models”, u: *Encyclopedia of Language and Linguistics*, Elsevier, 561–575.

Bernisa Puriš: *Žamor večernjaka u košćelama: Lingvostilistikom kroz Grozdanin kikot* (Institut za jezik, Sarajevo, 2015)

Rijetke su iscrpne analize jezika bosanskohercegovačkih pisaca. U tom kontekstu, stilističke analize poput analize jezika Hamze Hume više su nego potrebne bosnisti. Monografija “Žamor večernjaka u košćelama: Lingvostilistikom kroz *Grozdanin kikot*” autorice Bernise Puriš, koju je 2015. godine izdao Institut za jezik u Sarajevu, prerađena je verzija njenog magistarskog rada pod naslovom “Lingvostilistička interpretacija *Grozdanina kikota* Hamze Hume”, odbranjenog na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2005. godine. Ova je knjiga jedna od rijetkih knjiga koje svjedoče o posebnosti bosanskoga jezika i izričaja bosanskohercegovačkih pisaca. Autorica u uvodnom dijelu navodi kako je monografija zaokupljena modelima i postupcima organiziranja jezičkog izraza u “Grozdaninom kikotu”, čija je svrha estetski pojačana izražajnost. Postavljeni su zadaci rada opisati, klasificirati i intepretirati specifičnosti u jeziku “Grozdaninog kikota”, koje Bernisa Puriš naziva dominantama ovog djela. Metod koji je primijenjen u ovoj vrsti analize je analitičko-sintetički. Monografija je podijeljena u pet lingvostilističkih nivoa analize: fonostilistički, morfostilistički, sintaksostilistički, leksikostilistički nivo te tekst i tekstualni stilemi.

Fonostilistički nivo analize podrazumijevao je detaljan opis na fonetsko-fonološkom nivou. Taj nivo analize donio je nekoliko zaključaka. Autorica ove lingvostilističke studije uočava auditivni i precizni jezički izražaj koji podražava predmete i pojave u njihovom materijalnom zvučanju, zvučnost i dinamiku jezika zasnovanu na zvučnosti i dinamici specifičnih kombinacija glasova u nizovima riječi koje stvaraju specifične ritamske i značenjske kvalitete. Bernisa Puriš donosi i općeniti zaključak u vezi s fonostilemima “Grozdaninog kikota” kazavši kako oni doprinose cjelokupnom ozvučenju ovog poetskog romana, čija je svrha dopuna značenja jezičkih jedinica. Dakle, fonostilemi su zvukom zaista meterijalizirali i ono što same jezičke jedinice jesu na značenjskom nivou. Tako oposredovano značenje povezuje cijeli roman sa svakim njegovim i najmanjim fragmentom.

Morfostilistički nivo analize pokazao je da je u poetskoj strukturi “Grozdaninog kikota” osnovna svrha morfostilema govorna i psihološka karakterizacija likova. Njihovu funkcija B. Puriš naziva primarno evokativnom, međutim, naglašava da su i morfostilemi, kao i fonostilemi “Kikota” posebno osmišljeni kako bi se dodatno ojačao ritmo-melodijski i afektivni sadržaja djela. Autorica analizira derivacione morfostileme te fleksijske, systemske i kategorijalne gramatičke metafore.

U trećem nivou analize autorica se bavila sintaksostilemima. Ukazano je na dominaciju kratkih, dinamičnih formi rečenica kojima nije svojstvena subordinacija. Neke od primijećenih pojava u jeziku “Grozdaninog kikota” na ovom nivou analize jesu eliptične i nominativne rečenice, retoričko pitanje i retoričko obraćanje, inverzija, sintaksičke figure ponavljanja i gomilanja.

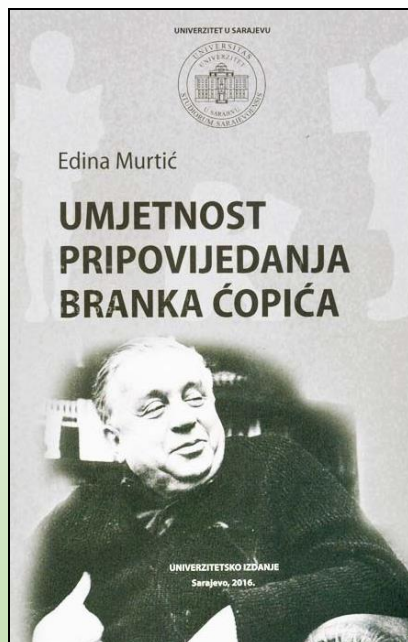
Leksikostilistički nivo analize jedan je od najiscrpnijih. U ovome poglavlju istražen je najprije leksički inventar “Grozdaninog kikota” kao pokazatelja Huminog odabira preokupacija i motiva u tematskoj strukturi djela. U ovom dijelu monografije autorica se bavila i različitim vrstama tropa i drugih jezičkih mehanizama kojima je Humo pokazao umijeće jezika. Leksikostilemi definitivno upućuju na visok nivo antropomorfizacije cjelokupnog svijeta prirode.

Humo se vrlo često služi metaforom, metonimijom i sinegdohom, ali i metaftonimijom, kojom pokazuje prisutnost tzv. iskustvenog realizma u svim jezičkim jedinicama. Na takav iskustveni realizam ukazuje kognitivna lingvistika tvrdnjom da je jezik utemeljen isključivo na vlastitom iskustvu i svijetu koji ga okružuje. Autorica se posebno bavila frazemima, koje možemo podijeliti u dvije velike grupe: frazemi standardne forme i autorske frazeme. Naime, dio frazema standardnoga bosanskog jezika Humo je prilagodio jeziku svojih likova i time ukazao na suštinsku potrebu deautomatizacije čitatelja svog djela. Riječ je, naprimjer, o frazemima tipa: *Kosa mu ustade* i *Ja sam napeto uho* (str. 132), čije porijeklo nalazimo u frazemima standardnoga bosanskog jezika: *diže se kosa na glavi* i *pretvoriti se u uho*.

U posljednjem nivou analize pod naslovom “Tekst i tekstualni stilemi” Bernisa Puriš zaključuje da je uloga repriznih konektora u ovom poetskom romanu specifična. Ova stilistička sredstva, prema B. Puriš, doprinose “tonskoj intenzifikaciji i retoričnosti stila, dinamičnosti i disperzivnosti naracije te pojačavaju afektivne sadržaje djela” (str. 155). Ovaj nivo analize također je potvrdio antopomorfiziranost prirode u Huminom romanu. Oni su dokaz da su takva jezička sredstva ekvivalenti književnome liku. Pozicija ovakvih jedinica je jaka i u uskoj je vezi s akustičkom notom “Grozdaninog kikota”.

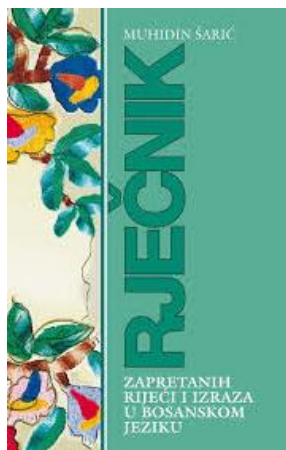
O jeziku Hamze Hume i jeziku njegovog romana “Grozdanin kikot” na osnovu detaljne analize koju nalazimo u monografiji “Žamor večernjaka u košćelama: Lingvostilistikom kroz *Grozdanin kikot*” Bernise Puriš zaključujemo da je više nego poseban i osebujan. Humin jezik u “Kikotu” ima dvije strane svoje materijalizacije: zvuk potpomaže značenje, a značenje potpomaže da roman zaista u našim učima *zvuči*. Stilističarima će ova knjiga služiti kao primjer dobre jezičke analize, a ostalim bosnistima može dati veliku inspiraciju za dalje istraživanje ne samo jezika Hamze Hume, jezika Hercegovine, jezika Bosne i Hercegovine nego i ekspresionizma bosanskohercegovačke književnosti i bosanskoga jezika općenito. ■

Lingvazin preporučuje knjigu

Izdavač: University Press
Sarajevo, 2016.

Muhidin Šarić: *Rječnik zapretanih riječi*¹ (Bosanska riječ, Tuzla, 2016)

O pće je uvjerenje da su rječnici knjige koje se ne čitaju radi zadovoljstva. Vjeruje se da oni prije svega služe da u njima budu pohranjene informacije o riječima nekog jezika. U jednojezičkim se rječnicima ljudi koji ne poznaju značenje ili primjerenu upotrebu neke riječi mogu lahko obavijestiti o svemu što im nije jasno u vezi s tim. U dvojezičkim (ili višejezičkim) rječnicima uz riječi jednog jezika navode se njihovi značenjski i upotrebni ekvivalenti u drugim jezicima. Rječnici, dakle, imaju prvenstveno praktičnu vrijednost.

Svaki rječnik ima vlastitu namjenu, ciljanu publiku i u skladu s tim izbor riječi koje se u njemu navode. Tako postoje opći rječnici, koji teže predstaviti što više riječi nekog jezika, naročito onih koje se češće koriste, i specijalizirani rječnici, u kojima se navode samo određene grupe riječi. To mogu biti riječi koje se tiču određene oblasti ljudskog djelovanja, kao što su stručni termini (lingvistički, književni, vojni, botanički, filozofski...), zatim riječi koje potječu iz određenog jezika (turcizmi, grecizmi, germanizmi, romanizmi, anglicizmi...) ili bilo koje riječi koje imaju neku zajedničku osobinu po kojoj se izdvajaju od svih drugih riječi.

Riječi koje su navedene i opisane u rječniku Muhidina Šarića jesu “zapretane” riječi. Sam izbor tog atributa veoma je zanimljiv, jer je riječ “zapretan”, u smislu koji joj autor daje u naslovu, primjenljiva i sama na sebe. U ovom rječniku, riječ *zapretati* objašnjena je na sljedeći način: “Zapretati, to je glagol / zatvoriti vrlo vješto, / sakriti ga il’ prekriti, / potrpiti s lugom nešto.” Dakle, *zapretane* su riječi one koje su sakrivene, prekrivene pepelom. Ovdje se svakako metaforički misli na pepeo zaborava, a ne na paljevinu. Mnoge riječi koje se navode u ovom rječniku veoma su rijetko u upotrebi u savremenom jeziku. Većina njih je zastarjela (arhaizmi) ili je njihova upotreba ograničena na pojedine govore (dijalektizmi), ali ima i riječi koje su poznate i savremenim mlađim govornicima i često se koriste. To svakako ne umanjuje vrijednost njihova opisa, jer su riječi u ovom rječniku opisane na poučan, duhovit i zanimljiv način, tako da možemo reći da konačno imamo priliku **čitati rječnik radi zadovoljstva**. Naime, značenje i / ili upotreba svake natuknice u rječniku opisani su u četiri stiha, koji su rimovani i veoma skladni.

Rječnici u stihu nisu novost u svijetu leksikografije. Pisani su od davnina, a jednim takvim starim rječnikom diče se i govornici bosanskog jezika. Riječ je, naravno, o rječniku *Makbul-i Arif* ili *Potur-Šahidija*, koji je sačinio Tuzlak Muhamed Hevai Uskufi 1631. godine. Ipak, prosječni savremeni govornici bosanskog jezika od takvog rječnika imaju korist samo zbog ponosa i dokaza o kontinuitetu i starini bosanskog jezika. Historičari jezika i leksikografi mogu, naravno, u takvom rječniku vidjeti mnogo više koristi.

Ni pokušaji pisanja zanimljivih rječnika nisu novost. Neke rok-grupe na omotima svojih albuma predstavljaju neobične definicije riječi koje se koriste u njihovim pjesmama. Tako je, naprimjer, na omotu albuma grupe *Zabranjeno pušenje* riječ *sadaka*, koja se koristi u stihu “Nekome sadaka, nekom geleri u stakla / Ne može se pobjeći od svog komada pakla” (pjesma *Dr. Džemidžić*, album *Agent tajne sile*, 1999), protumačena kao

¹ Tekst je objavljen kao predgovor u knjizi *Rječnik zapretanih riječi* Muhidina Šarića (str. 5–8).

‘humanitarna pomoć’. Zbog “svježine” izraza i posebnog duha koji u jezik unose žargonizmi, zanimljivi su i rječnici žargona. U savremenom svijetu sve je više internetskih rječnika čiji sadržaj kreiraju korisnici interneta. Ti rječnici često i služe samo da pruže prostor za zabavno definiranje riječi ili definiranje pojava koje i ne postoje pa se čitaoci ne mogu osloniti na tumačenja predstavljena u takvim rječnicima. Na kraju, i neka su književna djela pisana u formi rječnika. Ona su primjeri žanrovske hibridnosti, koja je jedno od glavnih obilježja postmoderne. Od ranijih djela takvi su, naprimjer, *Hazarški rječnik* M. Pavića i *Seksikon* N. Veličkovića. Takav je i *Rječnik zapretanih riječi i izraza u bosanskom jeziku* Muhidina Šarića.

Ovaj rječnik predstavlja sretan spoj “zabavnog” i “poucnog”. Metodologija koja je primijenjena u njemu privlači čitaoca da uživa u originalnim opisima i rimama, ne opterećujući ga pretjerano skraćenicama i gramatičkim odlikama pojedinih riječi (nabrajanjem oblika genitiva množine, naprimjer), što je standard u tradicionalnim rječnicima na kakve smo navikli. U ovom rječniku podaci o porijeklu riječi svedeni su na najmanju mjeru, što je uvjetovano i ograničenjima stiha i zanimanjem potencijalnih čitalaca. Ipak, uz neke se natuknice javljaju i naznake o njihovu porijeklu.

Definicije i sinonimi imaju visok stepen pouzdanosti, s tim što je kod nekih riječi predstavljeno ono značenje koje riječ ima u pojedinim dijalektima, a ne značenje koje ima u standardnom bosanskom jeziku. Naprimjer: “Adže – Kada čovjek na svom putu / u godine zađe / svi ga tada iz milošte / nazivaju adže.” Neke su definicije opisne i figurativne, daleko od denotativnog značenja. One svakako imaju umjetničku vrijednost, ali teško da bi se iz njih moglo razaznati pravo značenje riječi, kao u sljedećem primjeru: “Ahiret – Ahiret je lepet krila / sjajnih zvijezda tihi let / kad se duša iz tijela / preseli na Onaj Svijet.”

Homonimne natuknice (koje imaju isti oblik, a više različitih značenja koja nisu povezana) označene su rimskim brojevima, naprimjer, Nišan I, Nišan II i sl. Sinonimi su često navedeni jedan uz drugi, iako nisu tvorbeno povezani niti abecedno bliski, naprimjer:

Nagraisati	Kad se loše provedeš
Nadrljati	a da za to nisi znao, tad kažemo nadrljao ili si nagraisao.

Šarićev je rječnik pravo književno djelo. Svaki je rječnički članak jedna pjesma od četiri stiha. Sve su one nezavisne od ostalih, tako da svaka za sebe ima potencijal da izazove estetski užitak. Budući da je riječ o preko hiljadu katrena, ne možemo očekivati da svi budu jednako dobri. Ali, za cjelinu djela najvažnije je da veliki broj njih zbilja obiluje književnim vrednotama i da se uprkos strogosti forme i ograničenjima koje nameće pisanje u stihu nikad ne odstupaju od jasnoće izražavanja da bi se zadovoljili formalni zahtjevi.

Poznato je da se od svih elemenata koji čine jezik riječi najlakše mijenjaju. Jedne nastaju, druge nestaju. Lahko se posuđuju iz drugih jezika i lahko padaju u zaborav. Nastojati da se oživljavaju zastarjele riječi kako bi se njima služilo u savremenom jeziku značilo bi nepotrebno arhaizirati jezik. To ne bi dalo nikakve dobre rezultate. Ali sačuvati od zaborava neke arhaizme na nenametljiv i dopadljiv način, onako kako je to urađeno u ovoj knjizi, definitivno je velika zasluga i uspjeh. Veoma dobar način da se sačuva barem uspomena na neku riječ jeste ugrađivanje te riječi u frazem (naprimjer, riječ *aršin* u konstrukciji *dvostruki aršin*) ili umjetničko djelo (kao što su mnoge stare riječi sačuvane u sevdalinkama). Svojim je rječnikom Muhidin Šarić pružio priliku velikom broju riječi da izađu ispod pepela kojim su “zapretane” i da na zabavan način budu predstavljene savremenim govornicima bosanskog jezika. Dalja sudbina tih riječi zavisi od čitalaca. ■

Sarajevski filološki susreti 4

Međunarodna naučna konferencija Sarajevski filološki susreti 4 održana je od 22. do 24. septembra 2016. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Konferencija je bila posvećena četirima temama: *Jezik i kulturni kontekst*, *Složena rečenica*, *Književnost, kultura, identitet* i *Književnost i štampa u BiH krajem XIX i početkom XX stoljeća*.

Sarajevski filološki susreti sigurno su jedna od najznačajnijih lingvističkih konferencija u regiji. Zahvaljujući ovoj konferenciji svake druge godine u Sarajevu se okupi preko stotinu stručnjaka iz oblasti lingvistike i nauke o književnosti. Susreti prije svega omogućavaju jačanje bosanskohercegovačkih filoloških kapaciteta, ali, naravno, i razmjenu znanja i ideja, uspostavljanje dragocjenih poznanstava među bosanskohercegovačkim i inozemnim filozozima te promociju bosanskog jezika, bosanskohercegovačke lingvistike, književnosti i nauke o književnosti u svijetu. Susreti uvijek ispune ciljeve koje organizatori postave i utisci učesnika uvijek su pozitivni. Tako je i ove godine. Radovi koji nastanu na osnovu referata predstavljenih na ovoj konferenciji objavljuju se u zbornicima te postaju i trajni doprinos nauci. Veoma je važno što referati koji se predstavljaju na ovoj konferenciji i radovi koji se objave u zbornicima prolaze stroge selekcije i recenzije, što garantira dobre rezultate.

I pored toga što zahvaljujući Sarajevskim filološkim susretima nastaju značajni doprinosi filologiji u vidu podataka i zaključaka, najvažniji rezultat ove konferencije jeste razvoj pojedinaca – i učesnika i publike. Na Susretima učestvuju i iskusni istraživači, iza kojih su mnogi nastupi i tekstovi, ali i oni mlađi, koji tek stasavaju u zrele naučnike. Ova je konferencija dobro mjesto na kome i jedni i drugi mogu dobiti ohrabrenje, savjet i dobronamjernu kritiku.

Sarajevski filološki susreti jedan su od najznačajnijih projekata Bosanskog filološkog društva. Zbog organizacije ove konferencije, izdavanja veoma cijenjenog časopisa *Pismo* i značajnih izdavačkih projekata (među kojima je i šest tomova izabranih djela Asima Pece) ovo se udruženje svrstava u najzaslužnije organizacije za razvoj i promociju bosanskohercegovačke lingvistike i nauke o književnosti. Za razliku od nekih organizacija u kojima se malo radi, a mnogo govori kako je teško, Bosansko filološko društvo svojim djelovanjem jasno pokazuje kako je i za filologiju, i za jezik, i za književnost mnogo bolje marljivo raditi na postizanju ciljeva, objavljivati rezultate rada i stvarati atmosferu u kojoj će i drugi imati mogućnost da rade bolje. ■

Organizacioni odbor

Doc. dr. Halid Bulić • Doc. dr. Munir Drkić • Prof. dr. Adnan Kadrić •
Prof. dr. Sanjin Kodrić • Prof. dr. Ksenija Kondali • Prof. dr. Munir Mujić

Predsjednik

Prof. dr. Ismail Palić

Sekretar

Mr. Elma Durmišević-Cernica

Bosansko filološko društvo

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

HALID BULIĆ

TEME
IZ LINGVISTIČKE
BOSNISTIKE

Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli
2016.

Treća knjiga u izdanju Instituta za bosanski jezik i književnost u Tuzli

Lingvazinov kalendar

2017.

Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli

Januar						
P	U	S	Č	P	S	N
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23 30	24 31	25	26	27	28	29

Februar						
P	U	S	Č	P	S	N
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28					

Mart						
P	U	S	Č	P	S	N
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

April						
P	U	S	Č	P	S	N
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

Maj						
P	U	S	Č	P	S	N
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Juni						
P	U	S	Č	P	S	N
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

Juli						
P	U	S	Č	P	S	N
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24 31	25	26	27	28	29	30

August						
P	U	S	Č	P	S	N
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Septembar						
P	U	S	Č	P	S	N
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

Oktobar						
P	U	S	Č	P	S	N
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23 30	24 31	25	26	27	28	29

Novembar						
P	U	S	Č	P	S	N
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30			

Decembar						
P	U	S	Č	P	S	N
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

Značajni datumi u 2017.

- ◆ 21. februar – Međunarodni dan maternjeg jezika
- ◆ 2. mart – četvrta godišnjica osnivanja Instituta za bosanski jezik i književnost u Tuzli
- ◆ 21. mart – Svjetski dan poezije
- ◆ 23. april – Svjetski dan knjige i autorskih prava
- ◆ 12. august – Međunarodni dan mladih
- ◆ 29. august – godišnjica potpisivanja Povelje Kulina bana
- ◆ 8. septembar – Međunarodni dan pismenosti
- ◆ 26. septembar – Evropski dan jezika
- ◆ 5. oktobar – Svjetski dan učitelja

